Památky Nového Boru

Autoři: Zdeněk Hruška, Věra Katzerová, Vendula Málková

Konzultanti: PaedDr. Helena Studecká, Ing. Petr Fiala

Nový Bor 2015

1.

KOSTELY

MODLITEBNY

FARA

BÝVALÝ
PIARISTICKÝ
KLÁŠTER

1.Kostel Nanebevzetí Panny Marie

(náměstí Míru)

Historie

…15.srpna 1792 byl slavnostně vysvěcen děkanem a vikářem Janem Kryštofem Preislerem z České Lípy
…pozdně barokní stavba
…až do roku 1745 neměla osada Haida vlastní svatostánek a nejzákladnější církevní služby obyvatelům poskytovala od roku 1717 pouze nevelká kaple na dnešním Tyršově náměstí (1964 zlikvidována)
…od roku 1749 stála na místě dnešního kostela dřevěná kaple (1786 zbourána)

Exteriér

…výstavba včetně projektu byla zadána děčínskému staviteli Václavu Koschovi
…stavba kostela započata roku 1786
…v roce 1788 dokončeny vnější stavební práce
…dokončovací práce byly prováděny do roku 1792
…věž kostela je vysoká téměř 60 metrů
…délka kostela je 42 metrů

Interiér

…štukatérské práce jsou dílem mistra Josefa Bossiho
…veškeré práce z mramoru provedl lounský mistr Štěpán Růžek
…hlavní oltář i ostatní sochařské práce pocházejí z dílny Ignáce Platzera mladšího z Prahy
…autorem bočních oltářů je sloupský sochař Antonín Max a borský truhlář Jakub Lischka
…všechny oltářní obrazy jsou od frýdlantského malíře Antonína Donáta
…v kostele se nachází zvon z roku 1606 (tento zvon nebyl nikdy sňat a je nejstarším zvonem kostela)
…varhany jsou starší než samotný kostel, pocházejí ze zrušeného pražského klášterního kostela svatého Karla Boromejského
…výjimečný je rozměrný obraz Kristus na kříži z roku 1844, který zhotovil Václav Mánes podle originálu ve svatopeterském chrámu v Římě (vystavován v kostele pouze v závěru doby postní)
…pod kostelní dlažbou je umístěna hrobka rodiny Grossmannovy
…Václav Grossmann (+1766), nejbohatší obyvatel Haidy a majitel hostince (dnešní Pošta), byl hlavním iniciátorem postavení kaple, která stála na místě pozdějšího kostela

Hlavní oltář

…po stranách zdobený pozlacenými sochami andělů
…sochařské práce pocházejí z dílny Ignáce Platzera ml.
…obraz zde znázorňuje výjev spojený bezprostředně se zasvěcením chrámu: nanebevzetí Panny Marie
…autorem obrazu je frýdlantský malíř Antonín Donát

Boční oltář vlevo

…obraz zde zachycuje umírajícího svatého Josefa Kalasantského v kruhu dívek, jež vychovával (jedná se o zakladatele piaristického řádu, který též působil v dnešním Novém Boru)

…autory oltáře včetně sochařské výzdoby jsou sloupský sochař Antonín Max a borský truhlář Jakub Lischka

Boční oltář vpravo

…obraz znázorňuje svatou Rosálii (ochránkyně před morem a epidemiemi), zde nejvíce uctívaná

…autorem obrazu je Antonín Donát

…autory oltáře včetně sochařské výzdoby jsou sloupský sochař Antonín Max a borský truhlář Jakub Lischka

Křížová cesta
…z roku 1830
…malířem je Františka Liebich
…prostředky byly získány formou daru od borské žebračky Rosálie Ramischové

Kazatelna
…barokní dřevořezba polychromovaná a silně zlacená

Kříž s korpusem
…dřevořezba v životní velikosti

Barokní křtitelnice
…sochařská výzdoba z dílny Ignáce Platzera mladšího zachycuje sv. Jana Křtitele a symbol Nejsvětější trojice
…práce z mramoru z dílny Štěpána Růžka

2.Bývalý piaristický klášter

(náměstí Míru)

…budova z roku 1765

…piaristická škola v Haidě působila v letech 1763 - 1870

…poskytovala odbornou přípravu pro práci v exportních sklářských firmách a pro práci ve sklářském oboru

…1886 - 1887 přestavbou jednopatrové budovy na dvoupatrovou vznikla budova německých škol (obecné, měšťanské i pokračovací)

…1919 - 1927 jsou zde dočasně i české školy (nová budova české školy otevřena v roce 1928)

…nyní budova Základní školy náměstí Míru

3.Fara

(Sloupská ulice)

…farní úřad byl v Haidě zřízen v roce 1786

…do roku 1870 v tomto úřadu působili faráři z řádu piaristů (úřad sídlil v piaristickém klášteře)

…budova z roku 1877

Průčelí fary

…s neogotickými prvky

Neogotické prvky

…kružba nad okny

…okna s lomenými oblouky

4.Kostel svatého Ducha v Arnultovicích
(Štursova ulice)

Historie
…v roce 1888 vznikl arnultovický hřbitov s vlastní kaplí
…sloužil církvi starokatolické a evangelické a nebyl vysvěcen
…1902 byl v Haidě dostavěn novogotický evangelický kostel
(architekt M.Dittrich, vyhořel v roce 1982, 1983 zbořen)
…kostel sv.Ducha sloužil již jen církvi starokatolické
…po 2.sv. válce budova přešla do majetku Nového Boru a začala se využívat jako řemeslná dílna a skladiště
…na poč. 21 století zde začíná působit paní Eliška Raymanová, farářka Československé církve husitské, která zorganizovala opravu chátrající stavby
…v roce 2008 vysvěcen a slouží Československé církvi husitské i Českobratrské církvi evangelické

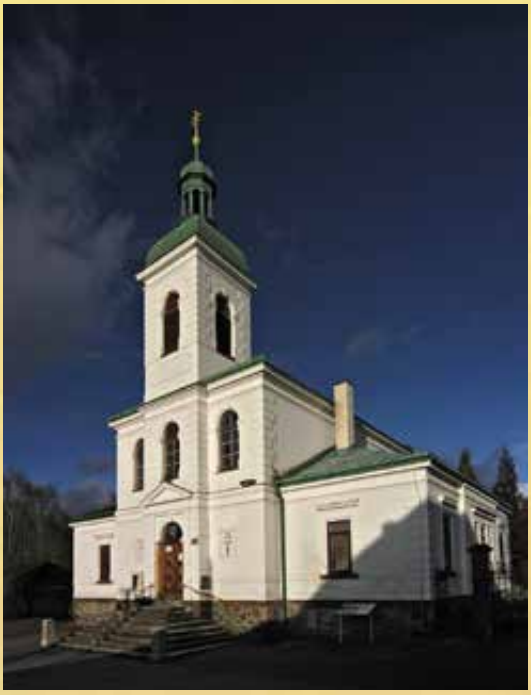

Interiér

Stůl páně (menza) s křížem

Kostelní betlém

5.Modlitebna Českobratrská církve evangelické

(ulice Prokopa Holého)

…modlitebna byla zřízena po 2. sv. válce

…bohoslužby se zde konají v zimě, v létě pak v kostele sv.Ducha

Interiér

… v roce 1995 byl rekonstruován

… autor návrhu akademický sochař Miroslav Čermák

… spoluautor návrhu, realizátor lustrů, skleněných výplní oken a skleněných doplňků je borský sklář Miloslav Štědra

Obraz s motivem kalichu

…vyšívala v 50. letech 20. st. Anna Ranšová

KOSTELY

1. **Kostel Nanebevzetí Panny Marie**
2. **Fara**
3. **Bývalý piaristický klášter** (nyní ZŠ náměstí Míru)
4. **Modlitebna Českobratrské církve evangelické**
5. **Kostel sv. Ducha**

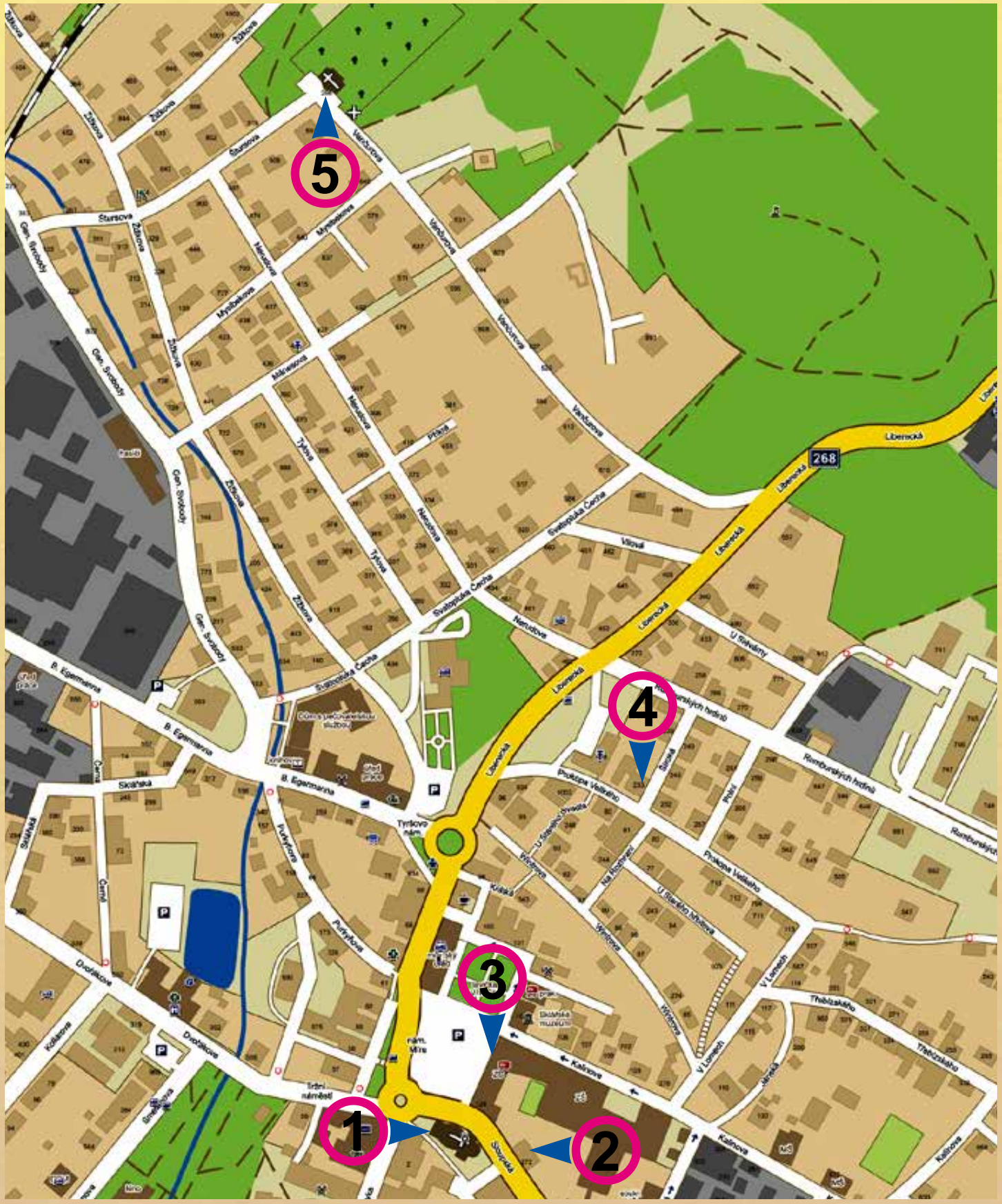
5
4
3
1
2
Liberecká
268
Tyršova nám.
nám. Míru
Kalinova
Svatopluka Čecha
Husova
Žižkova
Starosta
Gen. Svobody
B. Egermana
Skalská
Černá
Dvořákova
Kollárova
Smetanova
Stropská
Tyrlova
Nerudova
Mikanova
Myslbekova
Vančurova
Příkopy
Rumburských hrdinů
Thelzlakého
V Lesích
Wintrova
Na Mostkách
U Starého Mlýna
Prokopa Velikého
U Sokolny
Polní
Jirsíkova
U Rybníčku
Vlčová
Kvítková
Kubíkova
Sokolská
Pohyrkova
Tyrlova
Nerudova
Příkopy
Gen. Svobody
Žižkova
Starosta
Mikanova
Myslbekova
Vančurova
Svatopluka Čecha
Husova
Liberecká
Kalinova
Stropská
Dvořákova
Smetanova
Kollárova
Skalská
Černá
B. Egermana

2.

KAPLIČKY

DROBNÉ
SAKRÁLNÍ
PAMÁTKY

1.Barokní kaplička v Arnultovicích

(ulice Dobrovského)
…z roku 1763
…zasvěcená sv. Kříži (též uváděno zasvěcení sv. Rosálii)
…postavena na náklady sedláka a kameníka Pavla Wernera

2.Výklenková kaplička v Nové Skalici

(ulice Ke Koupališti)
…z roku 1765, tzv. polní kaplička
…zasvěcená sv. Anně
…postavena z nadace Anny Alžběty Janckeové (manželka obchodníka se sklem)

3. Kaplička na území bývalých Nových Chotovic

(ulice U Kapličky)

…z roku 1876

…zasvěcená sv. Aloisovi

…v roce 1945 odsvěcena

4. Zvonička v Arnultovicích

(Vodní ulice)

…z počátku 20. století

5.Kaplička na Tyršově náměstí

…z konce 19. století

…opravena na konci 20.století, kdy sem byla opět umístěna socha sv. Floriána (patron sklářů, hasičů)

…není vysvěcena

6. Barokní sousoší v Arnultovicích

(ulice Generála Svobody)

…z roku 1743

…jedná se o Pannu Marii s Ježíškem

…stojí na podstavci

7.Barokní socha Panny Marie Immaculaty z roku 1745

(Immaculata = neposkvrněná Matka Boží)

(ulice Sloupská)

…autorem je sloupský sochař Antonín Werner

…sochu nechal zhotovit nejbohatší obyvatel Haidy - Václav Grossmann, majitel hostince, jako poděkování Panně Marii za ušetření vlastního majetku v době první slezské války

…socha stojící na půlměsíci a zeměkouli (umístěna na podstavci)

…socha několikrát změnila v Haidě místo

…jedná se o nejstarší chráněnou památku ve městě (stojí za kostelem Nanebevzetí Panny Marie)

8.Kříž na Palackého náměstí

…na náměstí stojí od konce 18. století,
…je umístěn na podstavci, současný kříž není původní

9.Vitráž na domě č.p. 181

(Palackého náměstí)
…je z roku 1896
…vitráž pochází z kostela sv.Ducha v Arnultovicích
…vyrobena firmou Meltzer v Okrouhlé u Nového Boru
…v roce 1983 restauroval Jan Pánek
…od roku 1996 je vitráž umístěna na domě č.p. 181

10.Obraz sv. Kryštofa

(sv. Kryštof - ochránce pocestných)
(Liberecká ulice)
…z roku 2005
…autorem je Petr Randus
…jedná se o obnovený obraz ve starším výklenku v pískovcové skále

KAPLE A DROBNÉ SAKRÁLNÍ PAMÁTKY

1. Barokní kaplička v Arnultovicích
2. Výklenková kaplička v Nové Skalici
3. Kaplička na území bývalých Nových Chotovic
4. Zvonička v Anultovicích
5. Kaplička na Tyršově náměstí
6. Barokní sousoší v Arnultovicích
7. Barokní socha Panny Marie Immaculaty
8. Kříž na Palackého náměstí
9. Vitráž na Palackého náměstí
10. Obraz sv. Kryštofa

3
8
9
7
5
10
2

3.

HŘBITOVY

1.Morový hřbitov

(dnešní výjezd z náměstí Míru na Sloupskou ulici)

…byl založen okolo roku 1680 v Dolních Arnultovicích (budoucí Haida)

…nacházel se na východním okraji bývalého arnultovického mrchoviště.

2.Starý hřbitov (původní městský hřbitov)

(mezi ulicemi U Starého hřbitova a V Lomech)

…sloužil od roku 1786 pro Haidu i Arnultovice (předtím byli obyvatelé Haidy pochováváni ve Sloupu)

…založen místními piaristy

…roku 1888 začíná sloužit hřbitov v Arnultovicích

…v letech 1907- 1909 vznikl v Haidě lesní hřbitov (starý již nestačil svojí kapacitou)

…starý hřbitov byl ponechán v původním stavu jako městská památka

…významnou památkou byl centrální kříž od V. K. Rubeše z roku 1822 a hřbitovní kaple Panny Marie z roku 1832 (stavitel Vincent Erlich)

…kapli nechal postavit obchodník se sklem J. A. Schneyder

…v kapli byla umístěna Socherova hrobka (příbuzný J. A. Schneydera)

…do této hrobky byly přeneseny ostatky hrdiny napoleonských válek rakouského kaprála Štěpána Holičky (+1913 v Haidě, pohřben na tomto hřbitově)

…na hřbitově mimo jiné pochovány i významné osobnosti města, např. J. Slánský (vrchní učitel), R. Palme (rafinér), rodinní příslušníci B. Egermanna a pravděpodobně i B. Egermann

…byly zde velmi cenné empírové a biedermeierovské kamenné náhrobky

…v 60. letech byl hřbitov zrušen a na jeho místě byly později postaveny rodinné domy

Dnes tento hřbitov připomíná

…název ulice U Starého hřbitova (odtud byl hlavní vjezd na hřbitov)

…staré schody vedoucí ke hřbitovu

…zrekonstruované náhrobky stojící před zdí bývalého hřbitova

Po asanaci Starého hřbitova v 60. letech 20. století bylo několik náhrobků přeneseno na dvůr sklářského muzea. Náhrobek J.G. Jankeho a jeho manželky stojí od roku 2014 jako třetí zleva před původní hřbitovní zdí.

Překlad textu na náhrobku

A zde po jeho boku
jeho manželka
Gertrudis Janke
rozená Sartz
z Cadizu
ve Španělsku
a narozená
12. listopadu 1750
zemřela
1. února 1801

Zde odpočívá
zesnulý v Pánu
Johann Georg Janke
bývalý
obchodník
do Španělska
narozený
14. května 1744
zemřel
6. června 1796

…náhrobek Johanna Christopha Janckeho z počátku 19. století

…J. Ch. Jancke a J. G. Janke (též Jancke) byli synové Georga Antona Janckeho, který se přestěhoval ze Skalice v roce 1763 do domu č.p. 57 a založil v Haidě první obchodní společnost se sklem (1772 - 1859)

3.Hřbitov v Arnultovicích

(Štursova ulice)

…otevřen roku 1888 společně s kaplí sv. Ducha

…v roce 1975 se zde přestalo pohřbívat a do dvaceti let měl být zlikvidován

…při zdi hřbitova se dochovaly honosnější hroby a hrobky,
které patřily sklářským podnikatelům a obchodníkům
…například rodině Zinkeových a Henkeových

Hrobka rodiny Zinkeovy

Obnovený hrob rodiny Henkeovy

Hrobka rodiny Franze Ladische

…z první poloviny 20. století
…nejhonosnější hrobka na hřbitově
…F. Ladisch byl malíř skla a výrobce rámů z Arnultovic
…v roce 1913 založil blízko železničního nádraží 1913 huť Flora
…(dnes je součástí firmy Egermann s.r.o.)
…huť pojmenoval po své manželce
…v roce 1935 koupila huť firma Hantich
… hrobka obnovena v roce 2014

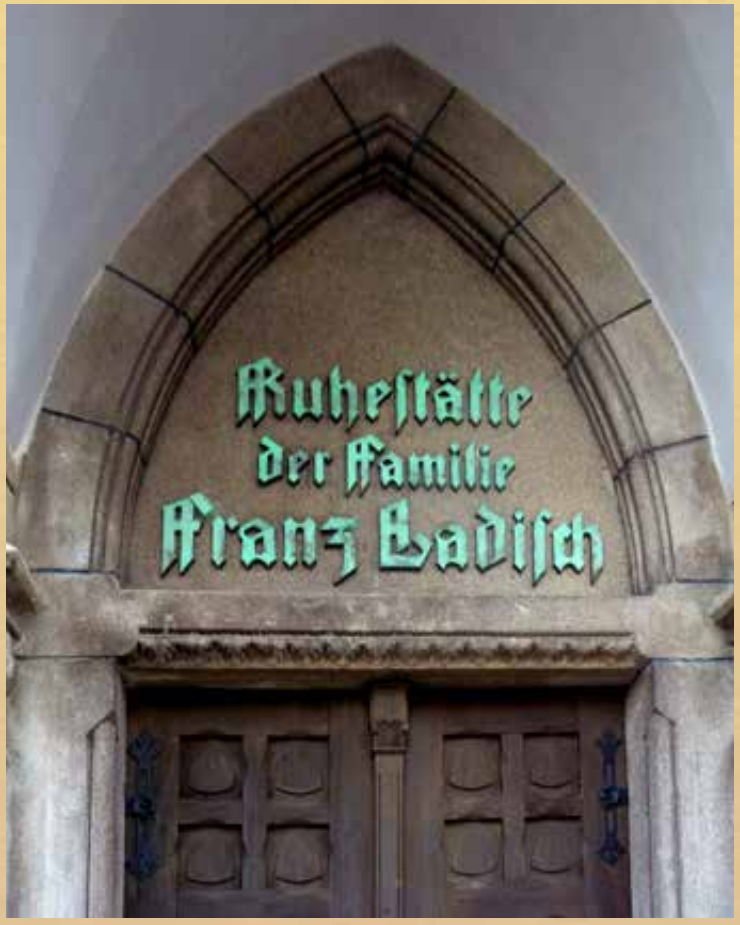

…hrobka je postavena v novogotickém slohu, dříve ji zdobila vitrážová okna

Pomník obětem 1. sv. války
(Štursova ulice)

…byl odhalen v roce 1924
…stojí v parčíku před kostelem sv. Ducha
…autorem pomníku je Václav Dostál
…vzpomínka na 108 padlých v 1. sv. válce
…pomník obnoven v roce 2013

Jména padlých

Albert Rudolf
Ballus Franz
Bazik Hermann
Böhm Rudolf
Böhm Wilhelm
Borek Paul
Breuer Hans
Bredschneider Franz
Brozek Josef
Christof Franz
Dießel Ernst
Eckert Josef
Eschrich Arthur
Fritsche Alfred
Görtler Anton
Görtler Heinrich
Gröschel Heinrich
Grohmann Rudolf
Großmann Eduard
Großmann Franz
Gube Emil
Gube Hermann
Gube Alfred
Guba Anton
Guba Heinrich
Guba Richard
Gürtler Franz
Gulich Emil
Hamalschek Josef
Hampel Rudolf
Hauser Wenzel
Heller Heinrich
Heller Rudolf
Hellmich Friedrich
Helzel Heinrich
Helzel Oskar
Henke Paul
Hille Max
Hochmann Karl
Hoffmann Theodor
Horst Anton
Jungling Emil
Kernich Alfred
Kernich Rudolf
Klofač Karl
Knechtl Wenzel
Kosler Franz
Kreibich Emil
Krause Ernst
Kriesche Ernst
Kriesche Stefan
Kunze Oskar
Ladisch Julius
Langhammer Franz

Leiner Josef
Linke Heinrich
Linke Alfred
Ludwig Karl
Marsoun Alois
Maruschka Josef
Michel Leonhard
Müller Heinrich
Neumann Richard
Ohneforg Josef
Oppitz Franz
Oppitz Fritz
Oppitz Heinrich
Papert Rudolf
Papert Julius
Pech Hermann
Pohl Friedrich
Pottler Adolf
Prost Josef
Ronge Josef
Rösler Laurenz
Rückert Franz
Stolle Heinrich
Suske Rudolf
Schams Max
Schiller Otto
Schlegel Friedrich
Schlegel Heinrich
Schlegel Wilhelm
Schnabel Wilhelm
Schwarzbach Heinrich
Thomas Friedrich
Ullbrich Heinrich
Ullrich Heinrich
Ullmann Heinrich
Ullmann Hermann
Ukler Heinrich
Vogel Hugo
Warkert Richard
Weikert Ernst
Weipert Julius
Wendler Oskar
Werner Heinrich
Werner Leonhard
Werner Paul
Wieden Heinrich
Wieden Julius
Gube Rudolf
Haase Anton
Parth Alfred
Peter Karl
Scholze Richard
Reinisch Robert

4.Lesní hřbitov
(ulice Rumburských hrdinů)

Historie

…založen v letech 1907 - 1909
…původní městský hřbitov v Haidě z roku 1786 (zrušen v 60. letech 20. st.) již nevyhovoval potřebám města, a proto byl založen tzv. Lesní hřbitov
…založen místním purkmistrem a lékárníkem Rudolfem Schlegelem
…inspirace hřbitovem parkovního typu v Ohlsdorfu (Hamburk)
…zahradní architekt Jan Pietzner ze slezské Vratislavi
…vstupní bránu, márnici (nyní obřadní síň), domek správce hřbitova vybudoval Maxmilián Dittrich (domácí stavitelská firma)
…zahradnické práce svěřeny firmě F. Stelzig z Jablonného v Podještědí
…jedná se o unikátní lesopark s velkým množstvím rododendronů o rozloze téměř 8 hektarů (původní porost byl převážně borovicový les)
…v roce 1994 vyhlášen jako registrovaný významný krajinný prvek
…jsou zde mimo jiné honosné hrobky rodiny Hantichů, Friessů, Tchernichů
…pomník obětem 1. sv. války, čestné hroby vojáků 1. sv. války
…popraviště rumburských hrdinů (hned vedle hřbitova) a hroby rumburských hrdinů
…pomníky věnované obětem 2. sv. války

Centrální žulový kříž

…návrh M. Dittrich
…kamennou skalku u kříže nainstaloval učitel Karel Würfel
…shromáždil zde řadu památných kamenů z historie města (např. nárožní kámen od staré školy, zbytky památných schodů)
…původně vedla ke kříži lipová alej

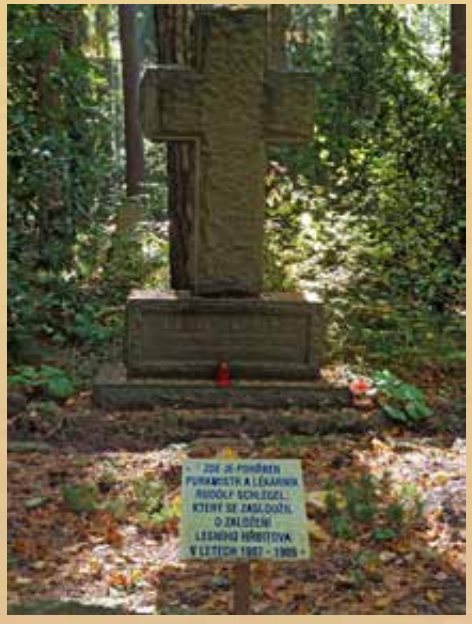

Hrob zakladatele lesního hřbitova Rudolfa Schlegela z 1. pol. 20. století

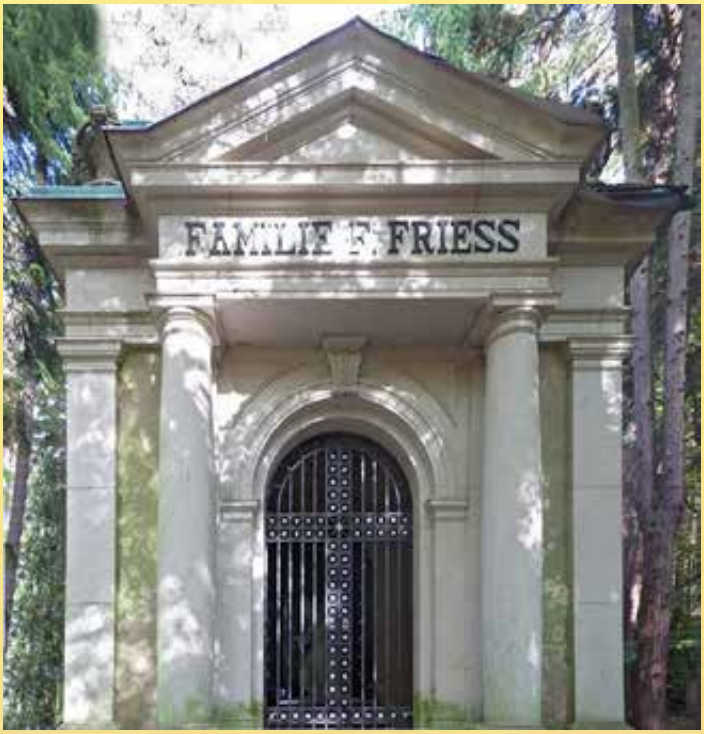

Hrobka rodiny Friessovy z 1. poloviny 20. století

Hrobka rodiny Hantichů

…z počátku 20. století

…jedná se o významnou sklářskou rodinu

…firma Hantich založena v roce 1919, od roku 1935 vlastnila sklářskou huť Flora

…hrobka obnovena v roce 2014

…hrobka je vymalována ornamentální malbou s prvky art deco

…je zde pochována pouze
Bertha Hantich (1892-1923)

Hrobka rodiny Tchernichů z 1. pol. 20. století

…jednalo se o majitele firmy Goldberg–rafinerie a export skla (spřízněna s rodinou Tchernichů)
…firma založena 1891, 1945 zrušena
…exportovala především do Severní Ameriky

Pomník obětem 1. sv. války

…z roku 1923

…1. obětí války byl v Fritz Nechwotal (potomek kdysi českých Nechvátalů)

…německý válečný kříž na vrcholu byl po 2. sv. válce odstraněn

…v letech 2013 - 2014 obnoven v původní podobě

Jména padlých

Čestné hroby vojáků z 1. sv. války

…pomník z roku 1926

…je zde pochováno 7 vojáků, kteří zemřeli ve vojenských lazaretech v Haidě
(1914 se Haida stává lazaretním městem, 1916 pak posádkovým městem pro výcvik nových povolanců)

…29. 11. 1914 umírá v lazaretu první oběť – Jan Budnyk z Haliče

…pietní místo obnoveno v roce 2014

Popraviště rumburských hrdinů vedle Lesního hřbitova
…rumburští hrdinové byli popraveni 29. května 1918
…Jiří Kovařík (nar. 1885), František Pauer (nar. 1895), Jindřich Švehla (nar. 1887),
…Jan Pelnář (nar. 1890), Jakub Nejdl (nar. 1889), Jakub Bernard (nar. 1886),
…Antonín Šťastný (nar. 1896)

Hroby rumburských hrdinů

…rumburští hrdinové byli pohřbeni 31. května 1918

…původní pomník z roku 1923 (ak. sochař Karel Dvořák) byl v roce 1940 nacisty odstraněn

…v roce 1948 obnovení pomníku (ne v původní podobě)

Náhrobky popravených rumburských hrdinů

Pomníky připomínající nacismus a 2. sv. válku

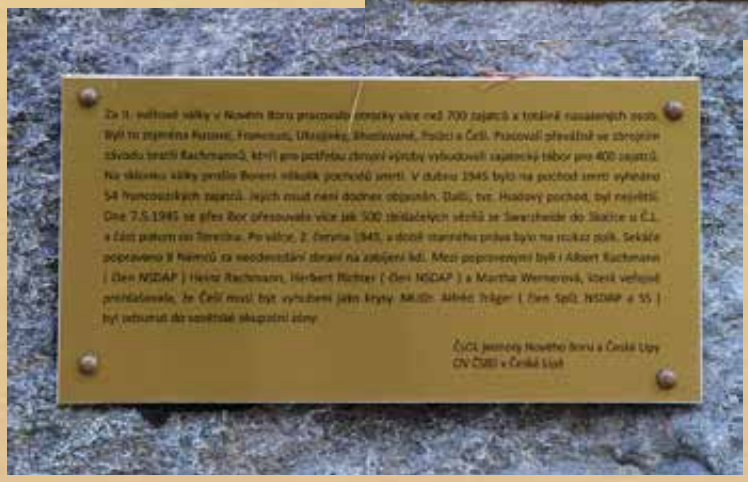

HŘBITOVY

1. **Morový hřbitov**
2. **Starý hřbitov** (původní městský hřbitov)
3. **Hřbitov v Arnultovicích**
4. **Lesní hřbitov**

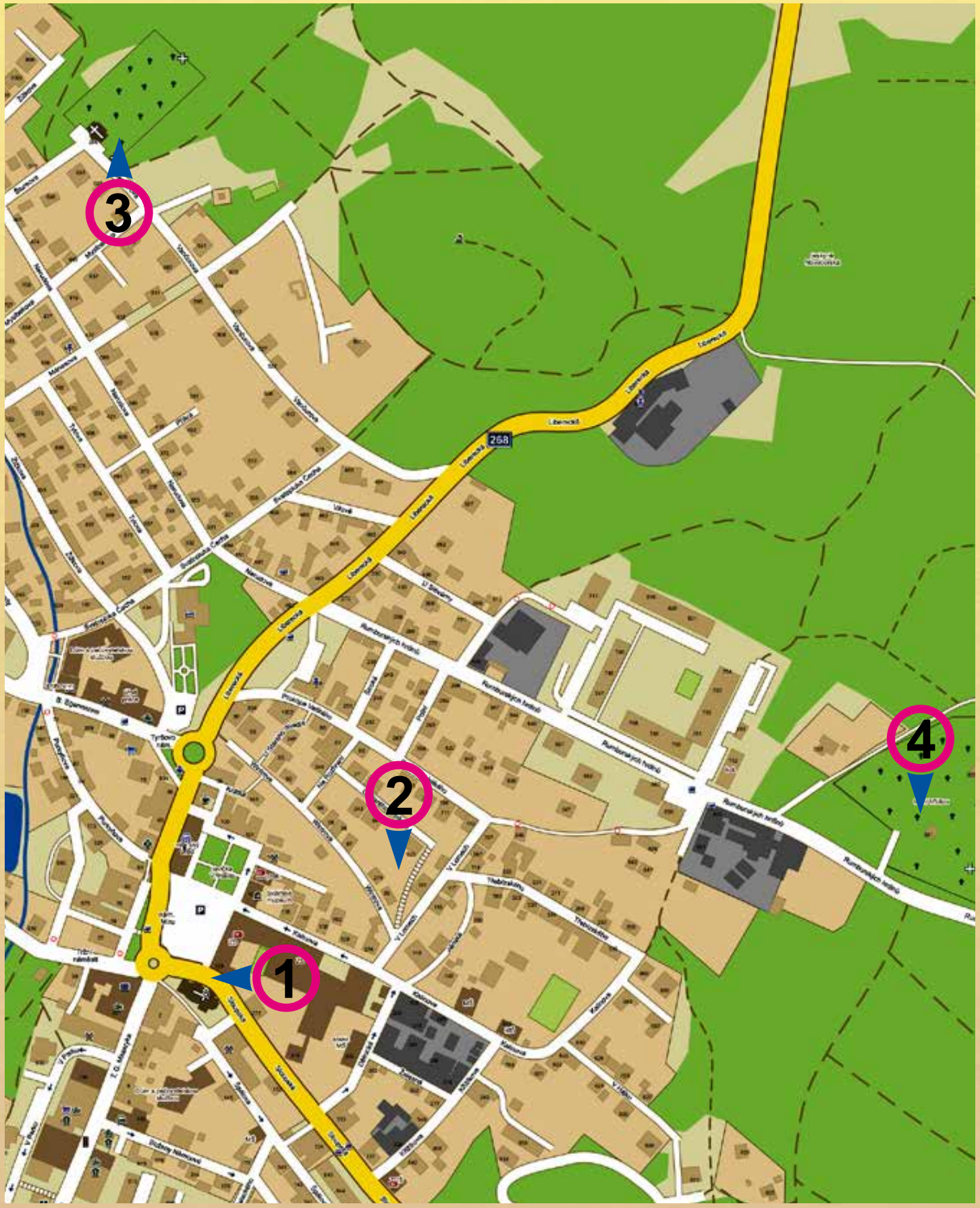

4.

PARKY

1.Městský park (Smetanovy sady)

…z let 1911 až 1913
…realizací parku byli pověřeni bratři Broedelové (též Brödelové)
…ze svých zahraničních cest sem skláři přiváželi cizokrajné dřeviny a stromy (např. jinan dvoulaločný)

…parkem protéká potok Sporka

…v roce 1914 odhalen pomník Josefu Gabelsbergerovi (zakladatel německé těsnopisné soustavy)
…po 2. sv. válce byl pomník věnován Bedřichu Smetanovi

…22. května 2010 zde byla vysezena lípa na paměť příchodu
pěti lidických žen z koncentračního tábora v Ravensbrücku

2.Horovy sady

…v areálu bývalého lomu po roce 1945 vybudováno letní kino
…rekonstrukce kina proběhla v roce 2012
…postupná revitalizace sadů probíhá od roku 2012
…stojí zde památná lípa malolistá stará asi 220 - 250 let

3.Parková úprava na Palackého náměstí (původní název – Nové náměstí)

…projektoval roku 1783 inženýr Emanuel Kleinwächter
…náměstí vyměřeno 1787
…od roku 1790 se tu začalo stavět
…většina domů postavena tesařským podnikatelem Filipem Pechem (prodával je zájemcům již hotové)
…přes stavební úpravy některých původních měšťanských domů patří k nejzachovalejší části městské památkové zóny, centrum empírové části města
…stojí zde památný strom dub letní (starý asi 200 let)

…je zde torzo pomníku bývalého pěveckého spolku

…na křižovatce je umístěn kříž, který na náměstí stával od konce 18. století (kříž není původní)

4.Parčík na Mírovém náměstí (původní název Staré náměstí)

…v letech 1883 - 1919 zde stávala socha Josefa II.
…od roku 1927 pomník Bedřicha Egermanna
…po 2. sv. válce byl pomník odstraněn a na jeho místě byla vysazena lípa
…v roce 2005 zde byl umístěn skleněný „Koráb s poselstvím“ od výtvarníka Leoše Smejkala
…v listopadu 2014 zde byla umístěna Lavička Václava Havla od architekta Bořka Šípka
…rekonstrukce parčíku v roce 2014 (v rámci 1. etapy rekonstrukce náměstí Míru)

5.Arboretum

(v zahradě č.p. 103 na náměstí Míru)
…vzniklo ve 30. - 40. letech 20. století
…je zde významná skupina památných stromů:
modřín opadavý, šácholan přišpičatělý, dub letní,
cypřišek nutkajský, tis červený

PARKY

1. **Smetanovy sady (**městský park**)**
2. **Horovy sady**
3. **Palackého náměstí**
4. **Parčík na náměstí Míru**
5. **Arboretum**

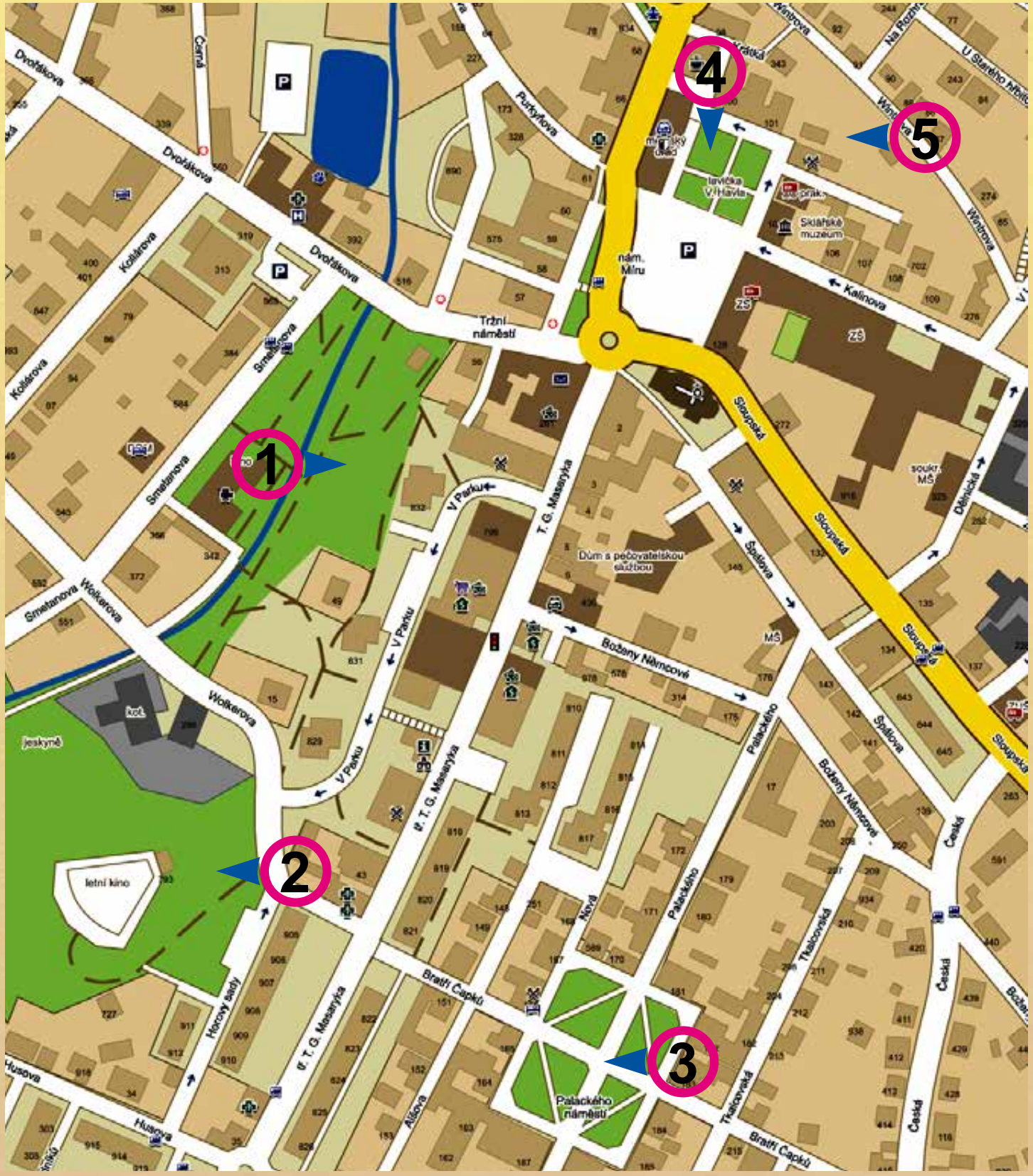

5.

VÝZNAMNÉ BUDOVY 18. STOLETÍ

1. Restaurace Pošta - dům č.p. 2

(ulice T. G. Masaryka)

…byla původně panským hostincem, který vznikl v roce 1696 přestavbou bývalého ovčína

…nechal postavit hrabě z Kokořova

…první nájemce Václav Hynek Grossmann budovu v roce 1708 odkoupil od vrchnosti

…rodina zastávala významné postavení v Haidě

…bylo tak vytvořeno přirozené středisko rozrůstající se osady

…v roce 1732 se součástí hostince stala poštovní stanice (do r. 1748), později i sídlo poštovní dostavníkové dopravy (do vzniku železniční dopravy v 60. letech 19. st.)

…častými přestavbami se vzhled budovy změnil, měnili se i majitelé, ale nikdy zde neskončily pohostinské služby

…v hostinci byl jako první v Haidě umístěn kulečník

…patří mezi nejstarší fungující hostince v severních Čechách (přes 300 let)

2. Turistické informační centrum - dům č.p. 46

(ulice T.G. Masaryka)

…historicky je dům doložen již v roce 1699

…první majitel byl zednický mistr Kryštof Helzel, tato rodina vlastnila dům do r. 1827

…syn nové majitelky Josef Püschel v roce 1888 přistavěl zděné křídlo a provedl úpravy interiéru podle plánů stavitele Maxmiliána Dittricha

…do dnešní podoby, která zachycuje stav domu z období přelomu 18. a 19. století, byl dům zrekonstruován v 90. letech 20. století.

…v současnosti v přízemí domu nalezneme Turistické informační centrum v Novém Boru

…podstávka - dřevěná konstrukce zpravidla roubeného stavení, která se vyskytuje v severních Čechách, Sasku, Lužici a v Dolním Slezsku

3. Navrátilův sál - dům č.p. 45
(ulice T.G.Masaryka)

…bývalý hotel U Města Vídně z roku 1837 s tanečním sálem
…majitel Josef Kalasanský Gerner
…postaven na místě starší dřevěné zástavby z roku 1723
…za domem byl rozsáhlý dvůr se stájemi
…historicky cenné sklepy
…1846 zde byl ubytován pruský král Bedřich Vilém IV.
…kolem roku 1853 byla provedena malba stropu tanečního sálu žáky malíře Josefa Navrátila, který v této době pracoval na zámku v Zákupech
…objevují se názory, že medailonky v rozích stropu jsou dílem samotného Josefa Navrátila
…1856 hotel zrušen a dům upraven na sklářskou rafinérii
…dům byl během své historie využíván k různým účelům
…nyní slouží Navrátilův sál (název původního tanečního sálu) ke kulturním akcím, přednáškám a výstavám

4. Radnice – č.p. 1

(náměstí Míru)

…barokní budova z roku 1751 s mansardovou střechou

…nechal postavit hrabě Josef Kinský

…původně panská sýpka (k tomuto účelu nebyla nikdy využita)

…využita pro textilní velkovýrobu (18. st.)

…1821 budovu zakoupilo město a uzpůsobilo ji potřebám městského úřadu

…vystřídalo se zde několik institucí, např. okresní soud, berní úřad, četnická stanice (vězeňské cely), kreslířská škola, sklářské muzeum, určitou dobu zde působila i ochotnická scéna

…portál radnice s rokokovou kartuší, kde byl umístěn znak rodu Kinských, později znak města

5. Sklářské muzeum – č.p. 105

(náměstí Míru)

…budova z roku 1804

…jedná se o empírový měšťanský dům s mansardovou střechou a se zdobeným pískovcovým portálem se znakem kotvy - symbol zámořského obchodu (tento symbol se objevuje i na dalších budovách v Novém Boru), na boční fasádě je umístěna nika, kde bývala soška sv. Jana Nepomuckého

… na místě této budovy stál od roku 1759 původní dřevěný dům, který postavil truhlářský mistr Josef Schneider

…současný dům nechal v roce 1804 postavit obchodník se sklem Jan Kristián Socher, ten předtím třináct let úspěšně prodával české sklo v Mexiku (majetkem této rodiny do poč. 20. st.)

…ve 20. letech 20. st. dům prodán Stephanu Rautenstrauchovi, sídlila zde jedna z nejvýznamnějších exportních společností ve městě (v majetku této rodiny do r. 1939)

…od roku 1952 je zde sklářské muzeum

…sklářské muzeum v Haidě zřízeno již v roce 1893, ale bylo umístěno v budově radnice

…základ původní sbírky vytvořili občané města (skláři a obchodníci) svými dary

…v roce 2012 dokončena v Kalinově ulici moderní přístavba

…dnes je ve stálé sbírce muzea zachycen vývoj českého skla od 17. století do současnosti

…expozice je doplněna unikátními modely dílen a historickým modelem sklářské pece

…svatý Florián, patron sklářů

…model sklářské hutě v muzeu

121-NB 4583 ze sbírky Sklářského muzea v Novém Boru

…pohár s víkem s červenou lazurou z roku 1890

6. Domy č.p. 57 – 61

(náměstí Míru)

…nejstarší patricijské domy ve městě z 2. poloviny 18. století

…sídla prvních exportních sklářských firem

7. Dům s empírovou branou - č.p. 57

…z roku 1763

…byl postaven jako první a patřil Jiřímu Antonínovi Janckemu (též Janke), který se sem v roce 1763 přestěhoval ze Skalice a vybudoval zde sídlo rodinné sklářské obchodní společnosti

…dům byl vybaven velkými sklepy k ukládání zboží

…v roce 1966 byl dům zrekonstruován podle plánu architekta Karla Pelanta

…k domu patřila empírová brána z roku 1805

8. Dům s pozdně barokní branou – č.p. 61

…z roku 1763
…původní majitel domu Antonín Stöhr z Norimberka
…hrabě Kinský mu svěřil správu zrcadláren na panství
…zastával také funkci purkmistra

…pozdně barokní brána s rokokovou vázou

9. Egermannovy domy - č.p. 100, 101

(náměstí Míru)

…z roku 1763

…majitel domu č.p. 100 obchodník se sklem Jan Kryštof Gotscher pocházející z Polevska

…majitel domu č.p. 101 obchodník se sklem Antonín Kryštof Kittel, bývalý huťmistr z Kytlice

…v domě č.p. 100 žil od roku 1820 Bedřich Egermann (1777 - 1864), nejvýznamnější osobnost českého sklářství, který proslul především vynálezem červené lazury (1832)

…1823 koupil i dům č.p.101, kam přeložil svoji firmu z Polevska a svoji vzorkovnu

…dnes je v domě č.p. 101 sklářská galerie Wünsch

…dekorativní prvek klasicismu

…autorem reliéfu je sklářský výtvarník Jiří Harcuba

10. Dům č.p. 67

(Liberecká)

…z roku 1764

…první majitel sklářský obchodník Jan Jindřich Gotscher (vyvážel do Španělska)

…v roce 1929 přestavěn na řeznictví a pohostinství

…po 2. sv. válce zde byla restaurace Radnice

…dnes jsou v přízemí objektu prodejny

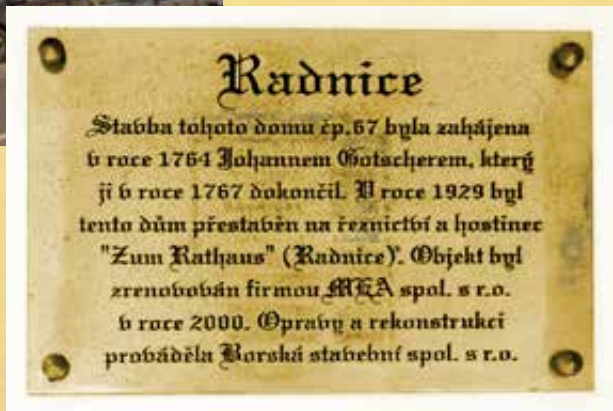

11. Dům č.p. 121

(Kalinova ulice)

…z roku 1768

…původní panská lesovna a myslivna

…jako první obydlil tento objekt hraběcí lesní inspektor Jan Antonín Sauer

…v roce 1928 přestavěn do současné podoby

…po 2. sv. válce zde sídlil Domov mládeže Střední průmyslové školy sklářské v Novém Boru

…po rekonstrukci budovy tu byla v roce 2010 otevřena mateřská škola

12. Dům č.p. 129

(Sloupská ulice)

…pochází z 60. až 70. let 18. století

…majitelem byl Johann Anton Preisler, úspěšný sklářský obchodník pocházející ze Skalice

…v majetku této rodiny byl dům do roku 1838

…v polovině 19. století vznikl balkón nesený dórskými sloupy - vliv klasicismu

13. Dům č.p. 135 – tzv. Zinkeův dům

(Sloupská ulice – byla původně nazývána Antonínova, protože všichni majitelé v ulici se jmenovali Antonínové, nebo také Županovou, protože bylo zvykem popovídat si zde před spaním venku v županu)

…z roku 1789 (pozdní baroko)
…děčínský stavitel J. Václava Kosch tento dům stavěl souběžně s katolickým chrámem
…s domovním znakem
…dům dal postavit obchodník se sklem ze Skalice Johann Anton Zinke
…firma Hiecke, Rautenstrauch, Zinke a spol. patřila v 18. a 19. st. mezi nejvýznamnější společnosti obchodující se sklem
…1804 zde 1.sklářská výstava na počest návštěvy císaře Františka I. s chotí
…1816 na domě instalován první „bleskosvod“ ve městě
…po 2. světové válce zde sídlil státní statek
…po roce 1989 prostory využívány jako soukromé kanceláře

14. Lékárna U Zlatého lva - č.p. 42

(ulice T.G.Masaryka)

…dům z roku 1799 (tato lékárna v Haidě existovala od roku 1792, ale v jiné budově)

…majitel Karel Hieke pocházející z České Kamenice

…první lékárna na sloupském panství

…1817 při renovaci lékárny nechal K. Hieke zazdít svazeček dokladů o jeho rodině a lékárně (objeveno v 90. letech 20.st. při renovaci domu)

…do roku 1841 majetkem rodiny Hieků, od tohoto roku vlastní rodina Schlegelova (do roku 1945)

…majitelem byl i lékárník a purkmistr Rudolfem Schlegel - zakladatel Lesního hřbitova

…při renovaci domu v 90. letech 20. století zde byly nalezeny mince z konce 18. století a z počátku 19. století

…saský groš z roku 1792

…rakouský sedmikrejcar z roku 1802

…rakouský patnáctikrejcar z roku 1807

15. Dům č.p. 109 – Kalinův dům

(Kalinova ulice)

…z konce 18.století

…roubený dům s podstávkou, mansardovou střechou a klasicistním portálem

…v roce 1816 se zde narodil básník, filosof a filolog J. J. Kalina (zemřel 1847)

VÝZNAMNÉ BUDOVY 18. STOLETÍ

1. Restaurace Pošta - dům č.p. 2
2. Turistické informační centrum – dům č.p. 46
3. Navrátilův sál – dům č.p. 45
4. Radnice – č.p. 1
5. Sklářské muzeum –č.p. 105
6. Domy č.p. 57 – 61
7. Dům s empírovou branou – č.p. 57
8. Dům s pozdně barokní branou – č.p. 61
9. Egermannovy domy – č.p. 100, 101
10. Dům č.p. 67
11. Dům č.p. 121
12. Dům č.p. 129
13. Dům č.p. 135 – tzv. Zinkeův dům
14. Lékárna U Zlatého lva – č.p. 42
15. Dům č.p. 109 – Kalinův dům

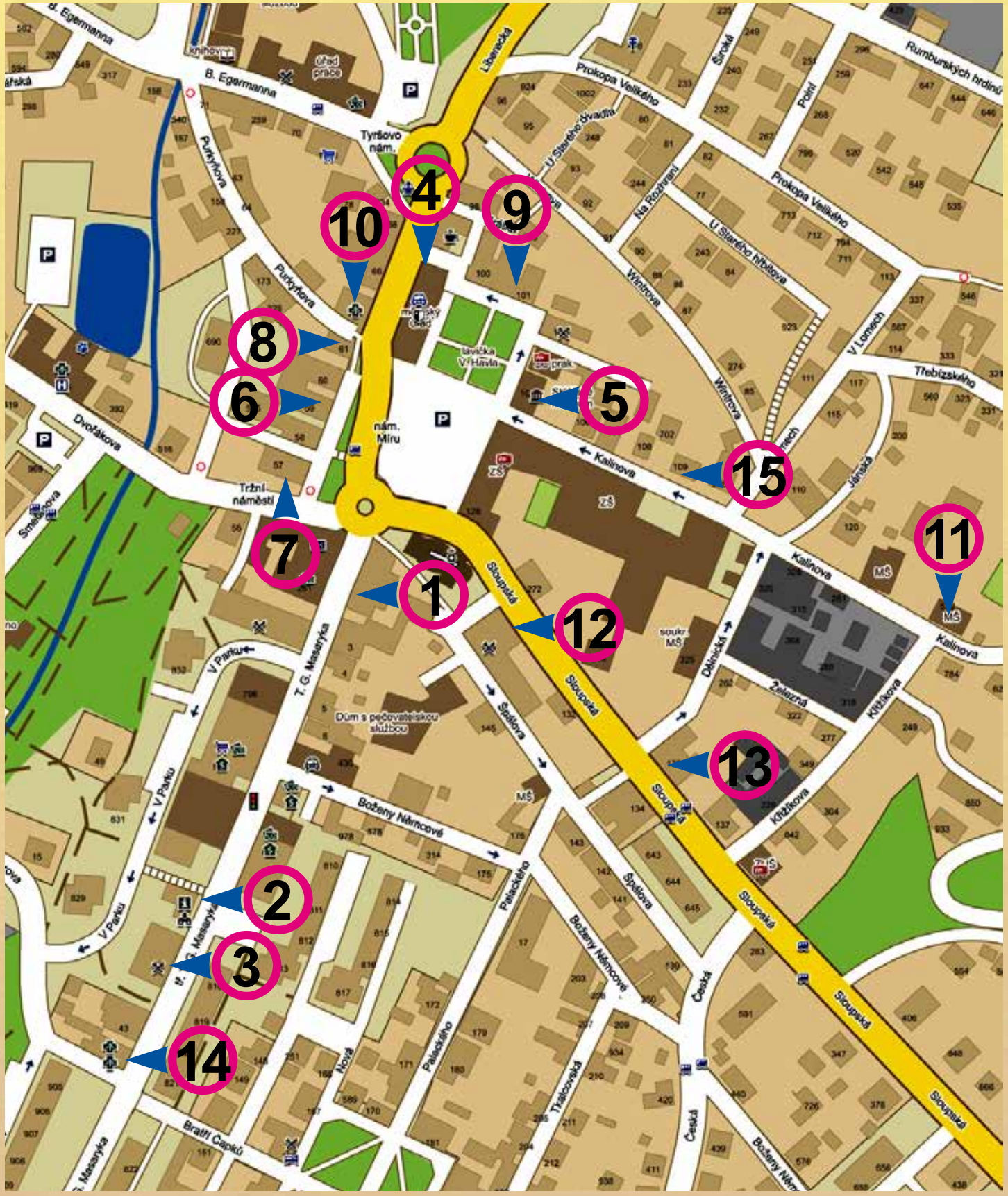

6.

VÝZNAMNÉ BUDOVY 19. STOLETÍ

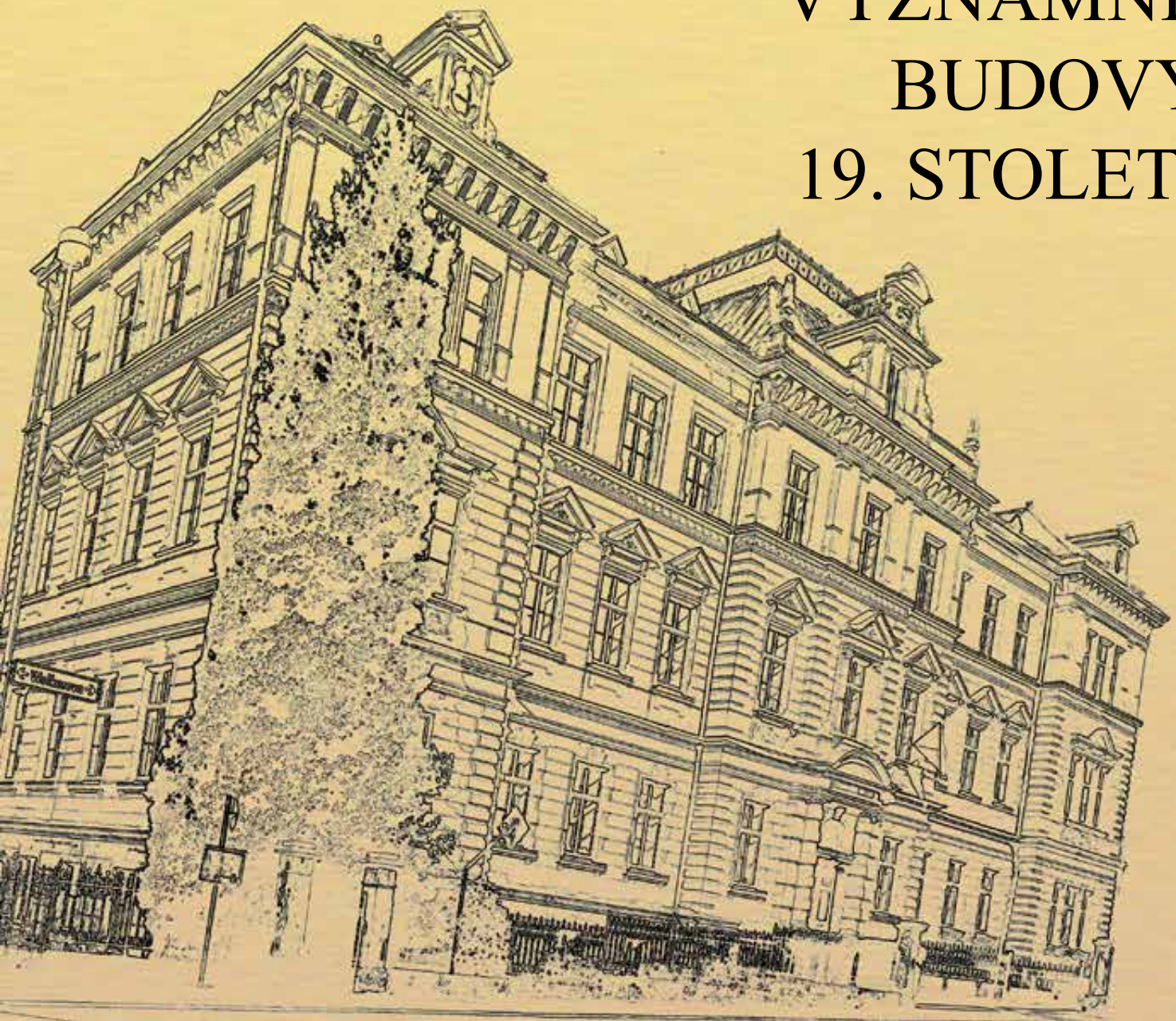

1. Empírový dům č.p. 170

(Palackého náměstí)

…z přelomu 18. a 19. století

…výrazná dřevěná patrová lodžie

…první majitelé obchodovali se sklem

…Jan Jiří Yerschik (obchodoval se Španělskem),
František Bredschneider (obchodoval v Hamburku)

2. Dům č.p. 186

(Palackého náměstí)

…postaven v tehdy módním maurském slohu

…z 80. let 19. st. (postaven na místě původního domu z přelomu 18. a 19. století – dochován sklep)

…majitel Karel Palda, jeho firma měla brusírny v protější budově č.p. 187

3. Parkhotel – č. p. 269

(Tyršovo náměstí)

…novorenesanční Grohmannova vila z konce 19. století
…stojí na místě bývalého Oppeltova statku
…po 2. sv. válce zde mimo jiné sídlila mateřská škola
…hotel vybudován v roce 1996 – původní vila spojena s novým křídlem (2006 rekonstruován)
…současný název Parkhotel Morris

…socha umístěná na atice je dnes částečně zničena, chybí jí ruce a veškeré atributy

4. Budova vlakového nádraží – č.p. 228

(Wolkerova ulice)

…budova z roku 1868

…do provozu uvedena 16. 1. 1869

…1908 byla zestátněna

5. Sokolovna – č.p. 283

(ulice T.G.Masaryka)

…z roku 1880

…architekt Bernard Schreiber z Drážďan

…původní městská tělocvična

…po přestavbě v roce 1902 sál začal sloužit i pro účely divadelní, taneční, koncerty, později zde bylo i kino

…v objektu je i restaurace

6. Základní umělecká škola – č.p. 301

(Sloupská ulice)

…z roku 1888 - náležela továrníkovi (výroba lustrů) Alexandru Hoschovi

…od roku 1946 zde sídlí Základní umělecká škola v Novém Boru

7. Sklářská škola – č.p. 316

(Wolkerova ulice)

…budova z roku 1892

…v 1870 byla v Haidě otevřena škola, která byla zaměřena především na kreslení a modelování, a to pro sklářské učedníky, tovaryše a mistry (programově navázala na piaristickou školu)

…1882 byla přejmenována na Odbornou školu pro sklářský průmysl

…1954 získává škola oficiální název Střední průmyslová škola sklářská

…1996 zde byla otevřena i Vyšší odborná škola sklářská

…2004 byly sloučeny obě novoborské sklářské školy: VOŠS a SPŠS a SOUS, OU a U, vzniká tak Vyšší odborná škola sklářská a Střední škola v Novém Boru

…v roce 2008 byl otevřen nový obor – Gymnázium, v roce 2011 pak obory Předškolní a mimoškolní pedagogika a Design interiéru

VÝZNAMNÉ BUDOVY 19. STOLETÍ

1 Empírový dům - č.p. 170
2 Dům č.p. 186
3 Parkhotel - č.p. 269
4 Budova vlakového nádraží – č.p. 228
5 Sokolovna – č.p. 283
6 Základní umělecká škola – č.p. 301
7 Sklářská škola – č.p. 316

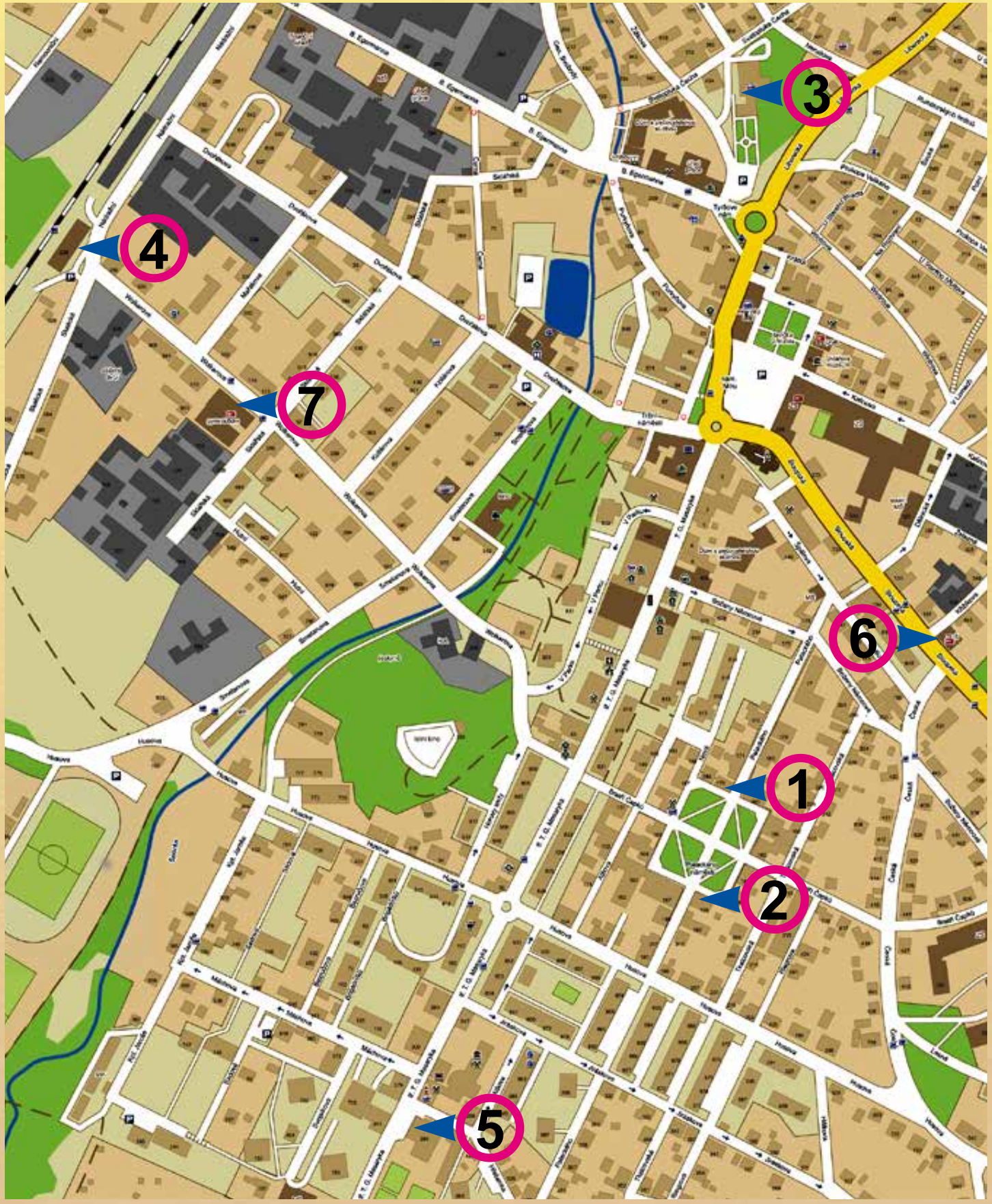

7.

VÝZNAMNÉ BUDOVY 20. A 21. STOLETÍ

1. Pošta - č.p. 55

(náměstí Míru)

…secesní budova z roku 1904

…českolipský architekt Emil F. Rühr (též Ruehr), vnitřní prostory architekt M. Dittrich

…ve 30. letech 20. st. byla původní kopule nahrazena kopulí současnou (statické důvody, stavba neunesla těžkou kopuli a začala praskat)

…kromě pošty tu byla i městská spořitelna

…poštovní stanice a později poštovní úřad sídlil od roku 1732 do r. 1748 v budově dnešní restaurace Pošta, v letech 1748 – 1885 v dnes již neexistující budově naproti restauraci Pošta, od roku 1885 do roku 1904 v budově hotelu U Zlatého orla (dnes neexistující budova stála na dnešním Tyršově náměstí)

…městská spořitelna existovala v Haidě od roku 1875

2. Bývalé městské lázně - č.p. 384

(Smetanova ulice)

…otevřeny v roce 1910

…architekt Maxmilián Dittrich

…původní název Císařské jubilejní lázně

…na jejich výstavbu přispěl císař František Josef I. a souhlasil s tím, aby byly po něm pojmenovány, a to v 60. roce jeho vlády (proto jubilejní)

…v této době patřily mezi nejmodernější lázně v severních Čechách

3. Secesní vila Marianne - č.p. 378
(Sloupská ulice)
…z počátku 20. století
…původní majitel August Oppitz

4. Secesní vila - č.p. 372
(Smetanova ulice)
…z roku 1906
…architekt Emil F. Rühr (též Ruehr)
…první majitel sklářský podnikatel J. G. Stier
…od roku 1972 je zde zubní středisko

5. Městské divadlo – č.p. 480

(Revoluční ulice)

…z roku 1926 (otevřeno v říjnu)
…architekt Richard Brosche z České Lípy
…původně zde sídlilo kino, divadlo a obecní úřad Arnultovice
…zde (v Arnultovicích) byly promítány filmy v češtině častěji než v kině v Haidě
…dříve, tedy od roku 1923, se filmy promítaly v Keilově hostinci (nyní Squash Relax, č.p. 354)

6. Kino – č.p. 523

(Smetanova ulice)

…z roku 1926 (otevřeno v listopadu)
…architekt Rudolf Bitzan z Drážďan
…filmy v Haidě promítány již od r. 1920 v městské tělocvičně
…v roce 1989 dokončena rekonstrukce po požáru z roku 1981

7. Budova Grandhotelu – č.p. 525

(Dvořákova ulice)

…z roku 1926
…hotel slavnostně otevřen o silvestrovské půlnoci roku 1926
…do provozu uveden v lednu 1927
…původní název Grand Rudolfa Zimmerhackela
…jednalo se o nájemce restaurace a hotelu Pošta
…moderní hotel postaven podle plánů jeho bratra Viktora
... konzultováno s českolipským architektem R. Broschem
…interiér hotelu vyzdobil nejvýznamnější výtvarník z Arnultovic Rudolf Görtler
…ve 30. letech tu přespala Indíra Gándhíová
…za 2. sv. války zde byl vojenský lazaret
…současný název Grandhotel Pražák

8. Funkcionalistická vila - č.p. 584

(Smetanova ulice)

…z roku 1929
…architekt Otto Fleischer
…jedna z mála funkcionalistických vil na Českolipsku

9. Škola U Lesa - č.p. 539

(ulice Boženy Němcové)

…budova školy byla slavnostně otevřena v květnu 1928

…žáci se v nedokončené budově školy učili již od října 1927

…pražský architekt J. Vondrák ji navrhl v duchu funkcionalismu

…česká škola existovala ve městě již od roku 1919, ale sídlila v budově německých škol, a to v budově bývalého piaristického kláštera na náměstí

…v nové budově se nacházel komplex českých škol: škola mateřská, obecná, měšťanská, jednoletý učební kurz, škola pokračovací (živnostenská), škola hudební, později i načas české menšinové muzeum pro kraj českolipský

…dnes se v prostranství školy nachází i atletický sportovní areál, jediný svého druhu ve městě

10.Česká čtvrť

(Česká ulice a ulice Boženy Němcové)

…z let 1922-1923

…architektonická jednota domů

…vystavena pro české sklářské dělníky, kteří se do Haidy stěhují za prací od konce 19. st. (souvisí se zakládáním sklářských hutí ve městě)

…vystavěno českým stavebním družstvem Svornost (založeno 1919)

11. Komerční banka – č.p. 261

(ulice T.G.Masaryka)

…z roku 1931

…ve stylu art-deco

…původně spořitelna

…od 50. let 20. st. banka

12. Budova firmy Crystalex

(ulice B. Egermanna)

…v letech 1965 – 1967 byl vybudován sklářský kombinát

…zde byla soustředěna do jednoho moderního celku sklářská výroba (ruční i průmyslová) i zušlechťování skla

…od roku 1974 nese tento komplex název Crystalex

13. Budova autobusového nádraží - č.p. 583

(Revoluční ulice)

…z roku 1998

…vedoucí projektového střediska Ing. Arch. Boris Rýdl, vedoucí projektant Ing. Z. Kabrna

14. Ajeto – č.p. 805

(ulice T. G. Masaryka)

…v roce 2007 přestavěna mateřská škola na postmoderní budovu sklářské restaurace Ajeto s výhledem na sklářské pece

…architekt sklářský výtvarník a designér Bořek Šípek

…firma Ajeto byla založena v roce 1991, patří k ní i sklárna a Sklářská krčma v Lindavě nedaleko Nového Boru

…kromě restaurace je v budově umístěno Art Glass Museum se sbírkou moderního skla, užitého a výtvarného umění a s knihovnou zaměřenou na sklářskou tematiku

…v sousední budově je galerie volně prodejných exponátů a designu společnosti Ajeto

…v roce 2014 – 2015 rekonstrukce budovy sklářské restaurace a muzea

VÝZNAMNÉ BUDOVY 20. A 21. STOLETÍ

1. Pošta - č.p. 55
2. Secesní vila Marianne - č.p. 378
3. Secesní vila - č.p. 372
4. Bývalé městské lázně - č.p. 384
5. Budova Grandhotelu - č.p. 525
6. Městské divadlo - č.p. 480
7. Kino - č.p. 523
8. Funkcionalistická vila - č.p. 584
9. Škola U Lesa - č.p. 539
10. Česká čtvrť
11. Komerční banka - č.p. 261
12. Budova firmy Crystalex
13 Budova autobusového nádraží - č.p. 583
14. Ajeto - č.p. 805

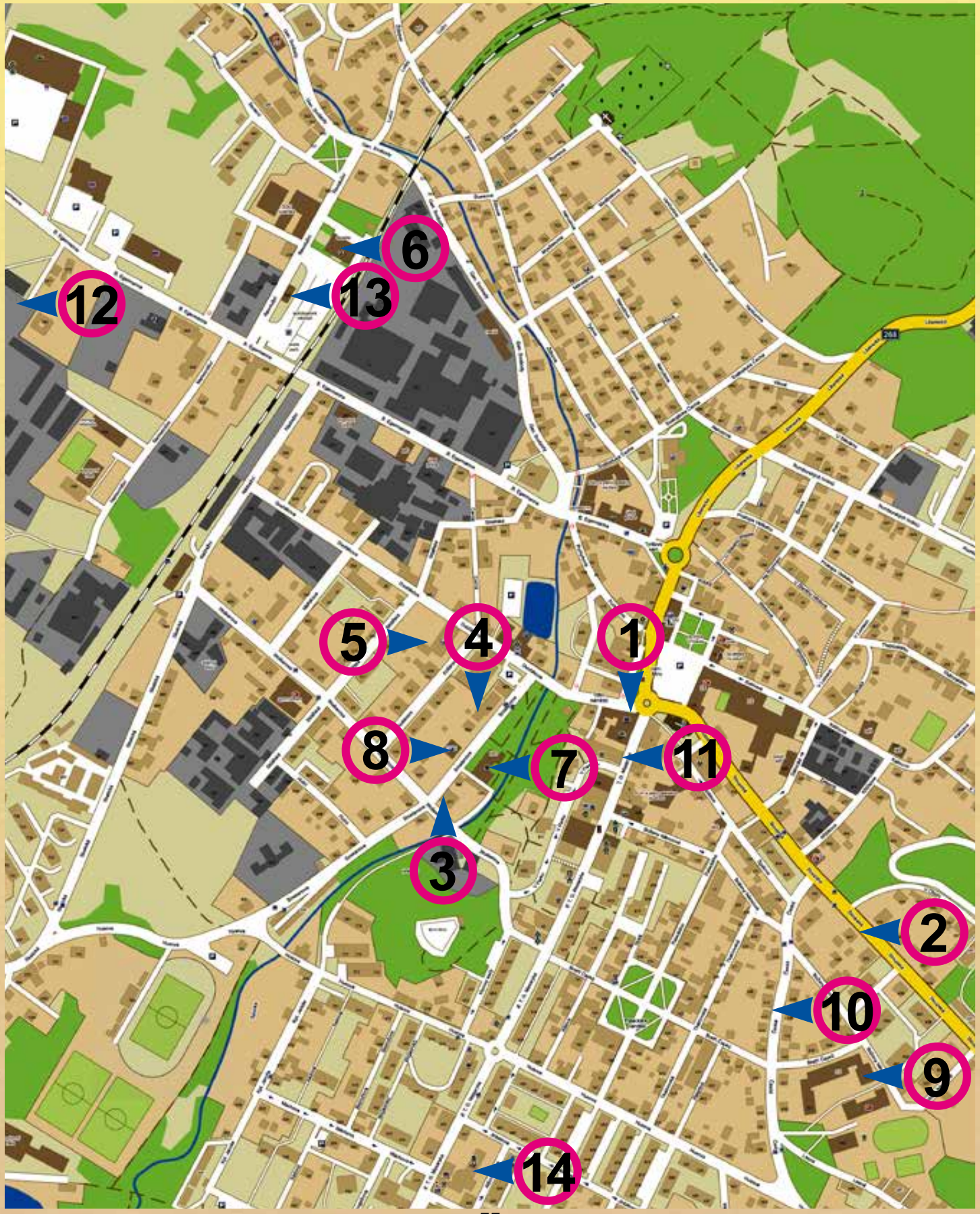

8.

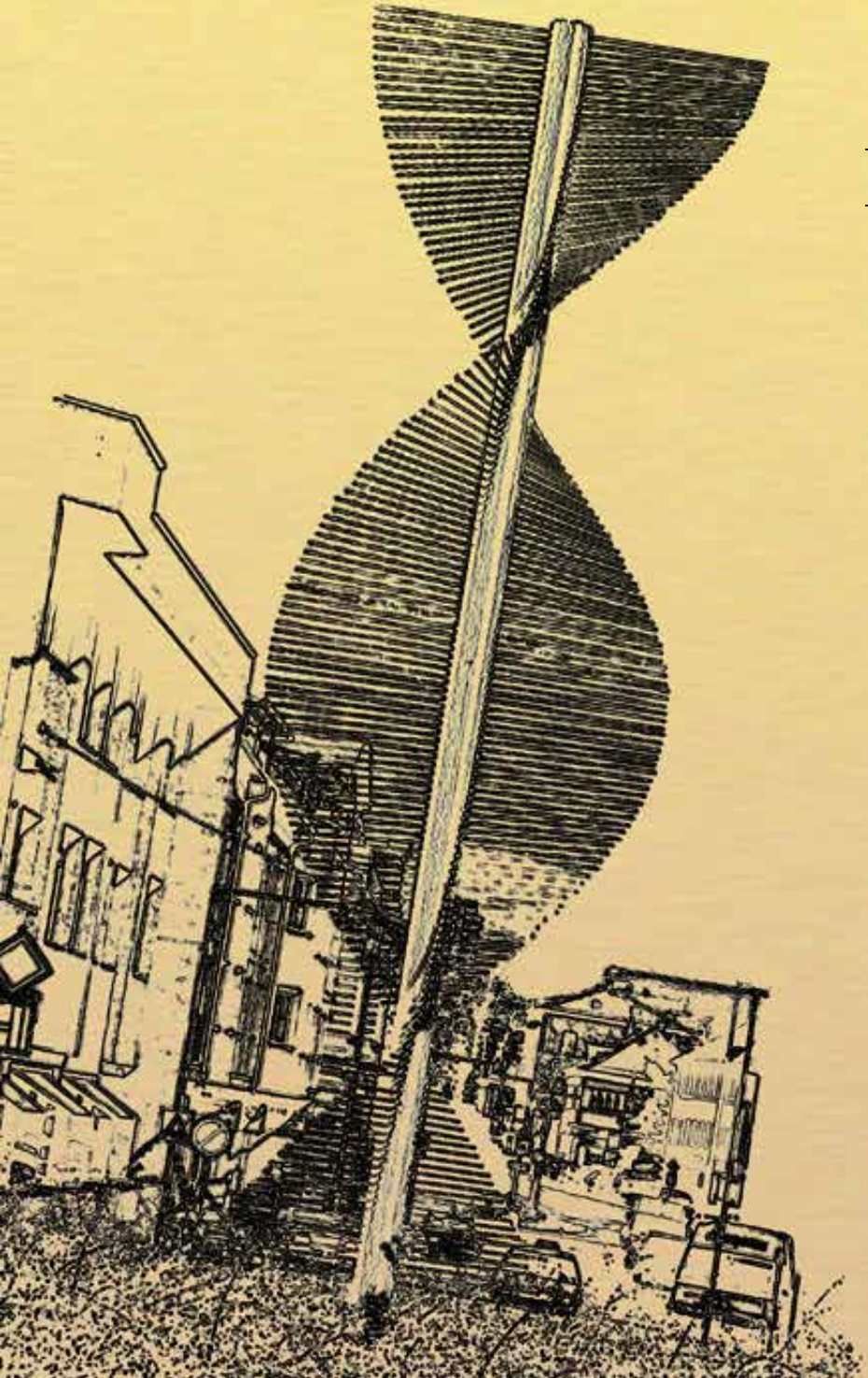

MODERNÍ UMĚNÍ

1.Kašna a Sedící žena s děckem

…autorem je sochař Ladislav Hlína
…kašna z roku 2001
…na kašně je zobrazen místní blázen Petrák (socha z roku 1998)
…umístěny na Tyršově náměstí

…Sedící žena s děckem z roku 2002

2.Spirála z roku 2005

…vyrobena ze skla
…autorem je akademický malíř Vladimír Klein
…realizace firma Crystalex
…umístěna na kruhovém objezdu na Tyršově náměstí

3.Koráb s poselstvím z roku 2005

…vyroben převážně ze skla
…autorem je výtvarník Leoš Smejkal
…je umístěn v parčíku na náměstí Míru

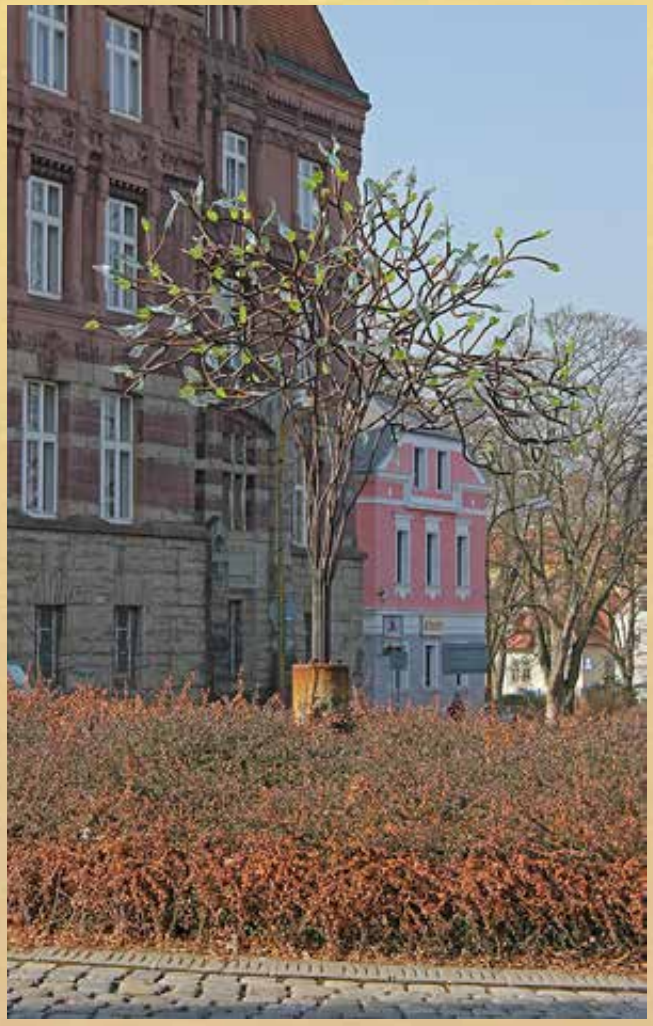

4.Skleněný strom z roku 2006

…autorem je architekt a designer Bořek Šípek
…realizace sklárna Ajeto Lindava
…umístěn na kruhovém objezdu na Mírovém náměstí

5.Bojovník z roku 2012

…odhalen při IGS
…vyroben ze skla
…autorem je holandský výtvarník Hans van Bentem
…umístěn na kruhovém objezdu mezi ulicemi T.G.Masaryka a Husova

6.Lavička Václava Havla z roku 2014

…odhalena při příležitosti 25. výročí sametové revoluce
…autorem je architekt a designér Bořek Šípek
…je umístěna v parčíku na náměstí Míru

MODERNÍ UMĚNÍ

1. **Bojovník**
2. **Skleněný strom**
3. **Spirála**
4. **Kašna s lavičkou**
5. **Havlova lavička**
6. **Koráb s poselstvím**

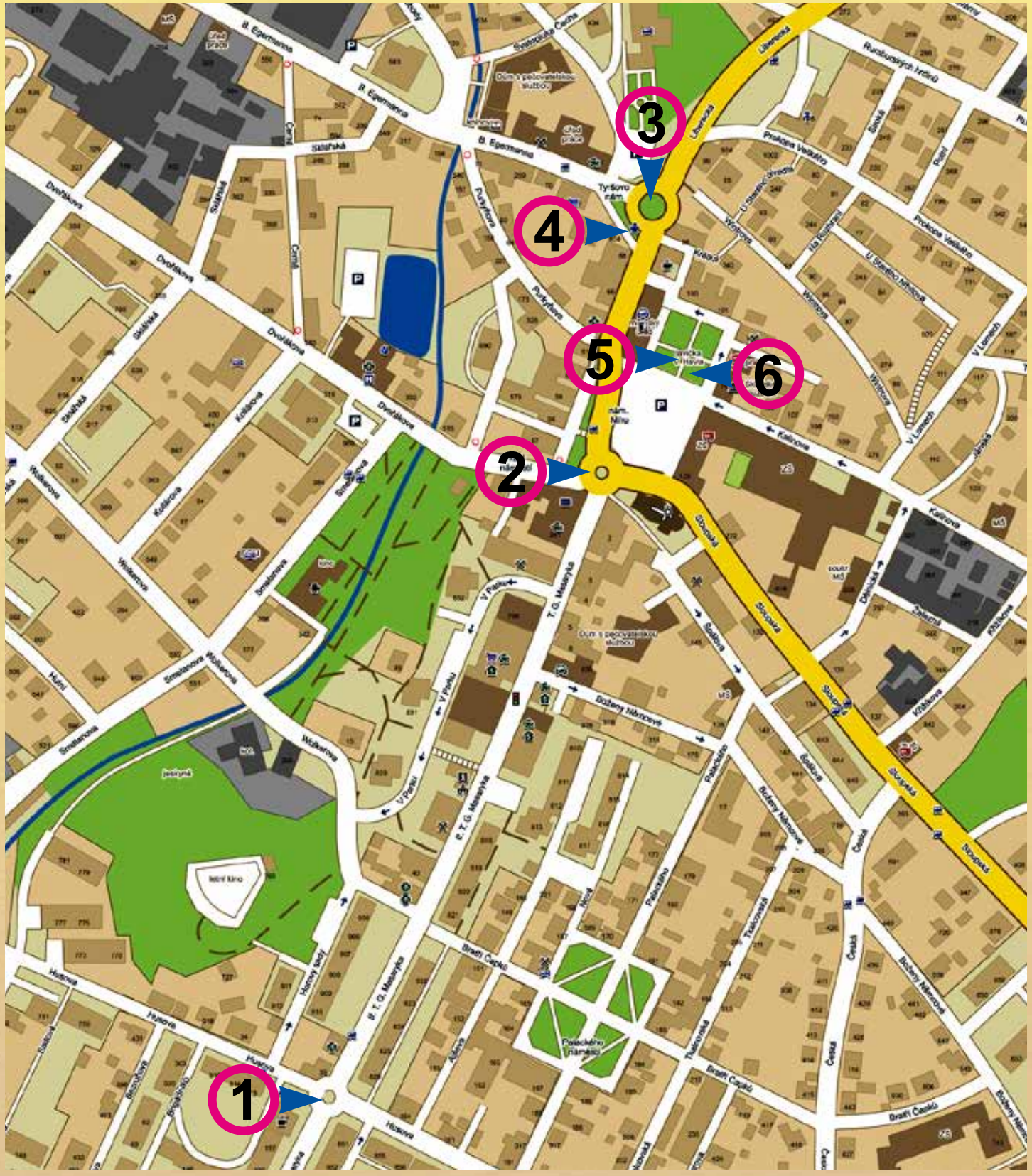

9.

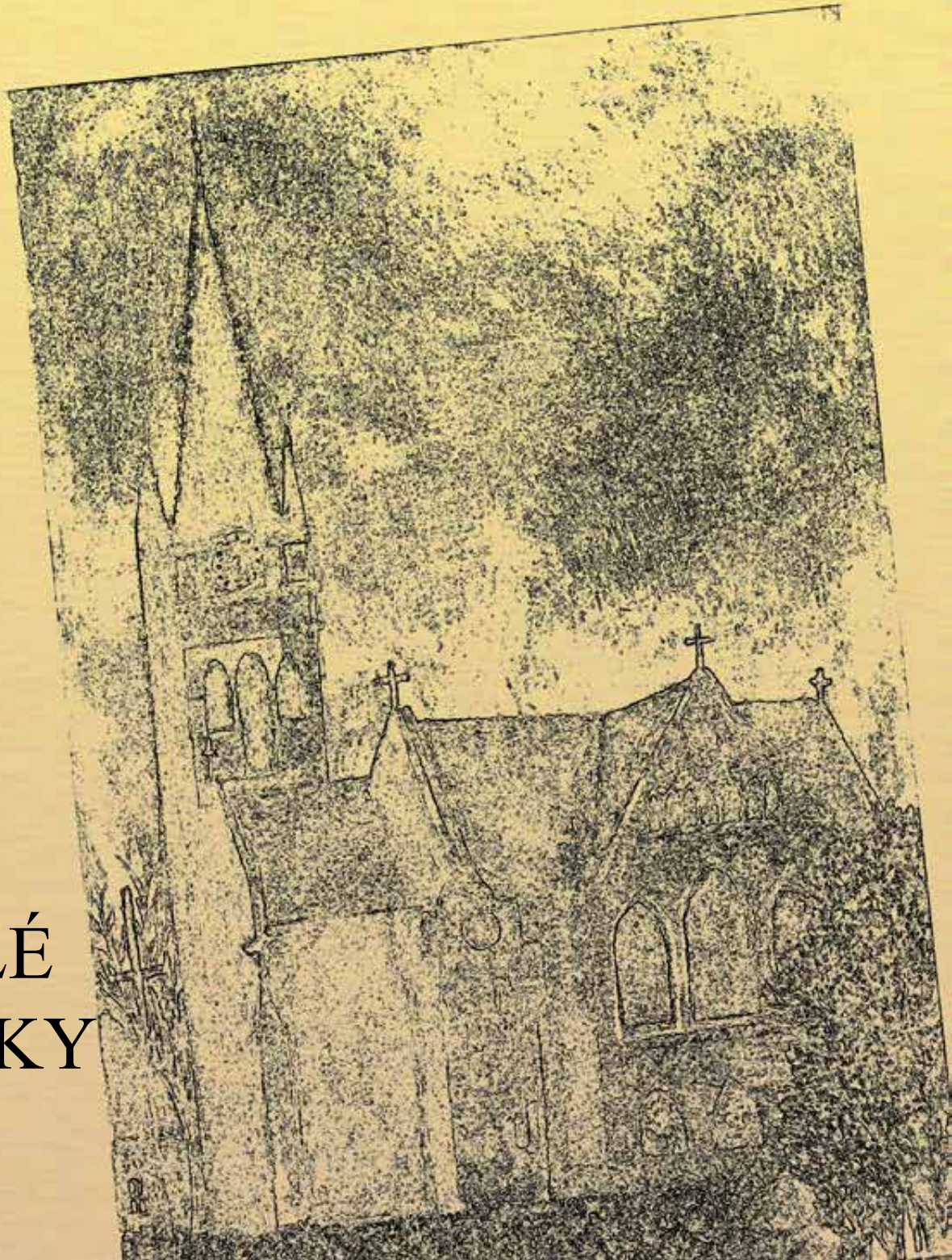

ZMIZELÉ PAMÁTKY

1. Kaple na Tyršově náměstí

(stála zhruba před parčíkem dnešního Parkhotelu)

…1717 postavena – 1964 bezdůvodně zlikvidována

…poskytovala obyvatelům Haidy veškeré základní církevní služby do roku 1749, kdy byla na náměstí postavena dřevěná kaple (na tomto místě dnes stojí chrám Nanebevzetí Panny Marie)

… původně stála přibližně v místě dnešní autobusové zastávky na Cvikov, později byla přesunuta před budovu Parkhotelu

…v roce 1752 musela ustoupit nové císařské silnici z Prahy do Rumburku, a proto byla přestěhována před Oppeltům statek (dnešní Parkhotel)

2. Hřbitovní kaple Panny Marie na Starém hřbitově

(stála na vršku mezi ulicí Winterovou a ulicí U Starého hřbitova)

…1832 postavena, v 60. letech 20. století zlikvidována společně s hřbitovem, který ji obklopoval, a to za účelem zástavby rodinnými domky

…k zasvěcení došlo v roce 1834

…kapli nechal postavit obchodník J.A. Schneyder k uctění památky své mladé zesnulé ženy

…stavitel Vincent Erlich

…v kapli byla umístěna tzv. Socherova hrobka

…byla posledním místem odpočinku Schneyderovy rodiny a dále jeho příbuzných Hentschelových a Socherových

…byl zde umístěn čestný hrob hrdiny napoleonských válek rakouského kaprála Štěpána Holičky, který v roce 1813 zemřel v Haidě

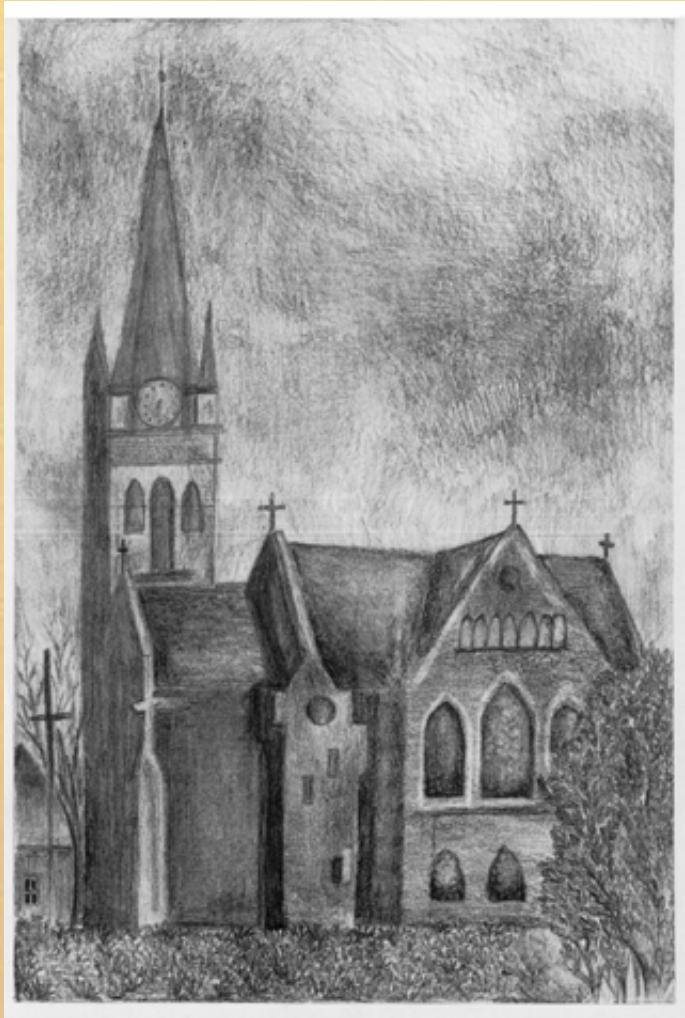

3. Spasitelův chrám - evangelický kostel v Husově ulici

(stál na místě dnešního panelového domu č.p. 913)

…1902 dostavěn a vysvěcen, 1983 vyhořel, 1983 ruiny zbořeny

…postaven v novogotickém slohu

…architekt M. Dittrich

ZMIZELÉ PAMÁTKY

1. **Kaple na Tyršově náměstí**
2. **Hřbitovní kaple Panny Marie na Starém hřbitově**
3. **Evangelický kostel v Husově ulici**

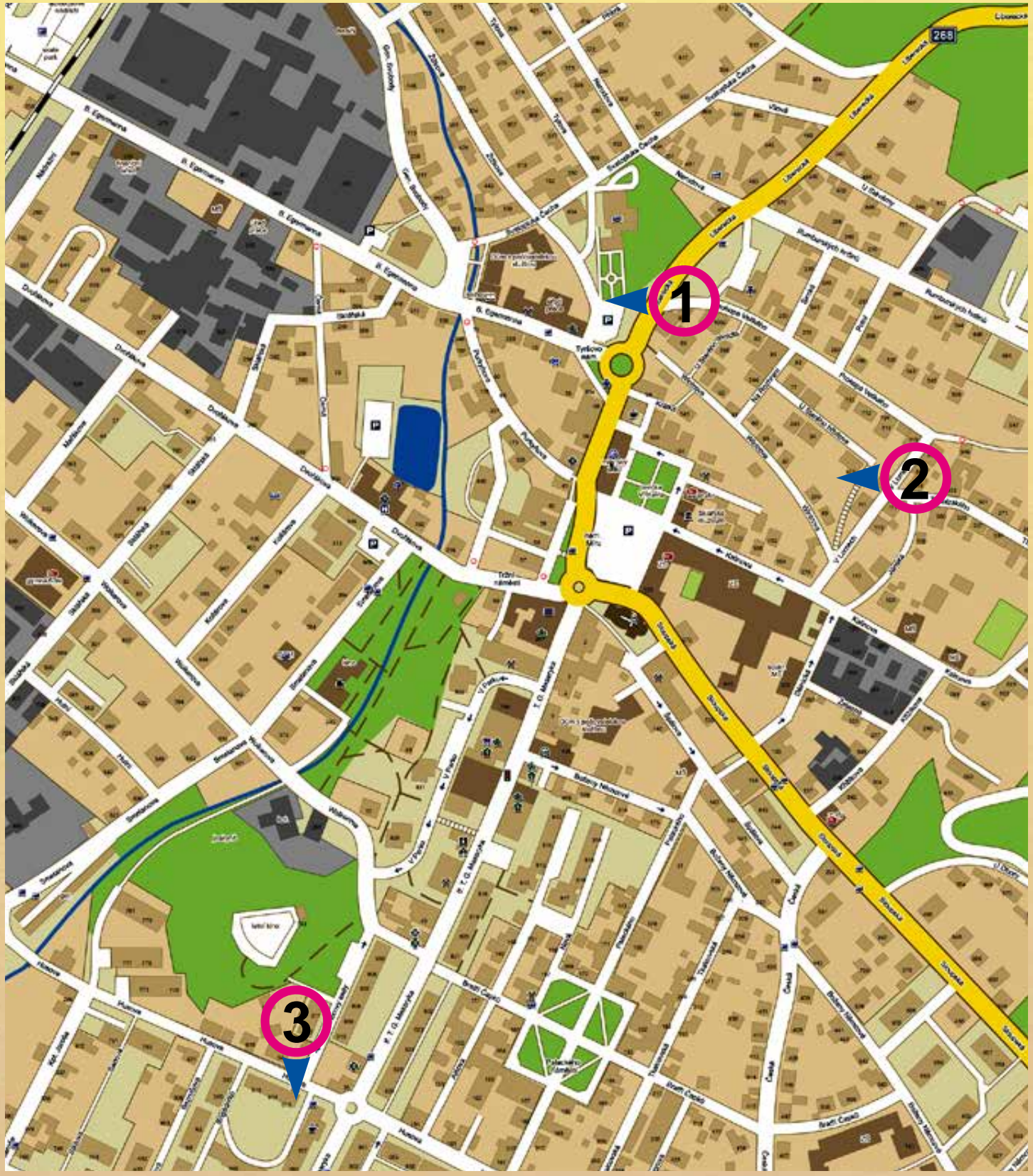

Stručné dějiny Nového Boru

Historické názvy

Neoficiální: …Heyda, Hayda, později počeštělé Hajda

Oficiální: …od roku 1853 Haida

…od roku 1918 Bor u České Lípy vedle německého názvu Haida

…od roku 1948 Nový Bor

Domovská obec Arnultovice

V 15. století byla založena obec Arnultovice (do roku 1945 Arnsdorf), která patřila do sloupského panství. Až do 17. století se obyvatelé věnovali především zemědělství. Od 17. století se zde začalo vyrábět sklo, které se také stalo výborným obchodním artiklem.

Na jižním okraji Arnultovic (Dolní Arnultovice) patřil rozsáhlý statek bratrům Raškovským (též Raschovským). Tento statek se nacházel v okolí dnešní restaurace Rybářská bašta č.p. 74 v Novém Boru. Tito bratři během třicetileté války statek opustili (neví se přesně, jestli z náboženských důvodů, či z důvodu zadlužení). Vrchnost zde zřídila panský dvůr. V blízkosti dnešní radnice nechala vrchnost postavit hospodářská stavení a na místě dnešní restaurace Pošta stáje.

Vznik obce a městečka

Na konci 17. století rozhodl tehdejší majitel sloupského panství Ferdinand Hroznata z Kokořova dvůr Raškovského rozparcelovat na 21 stavebních parcel. Tak vznikla v letech 1692 až 1705 nová osada (budoucí Haida – říkalo se zde „na vřesovišti“) původně spojená s Arnultovicemi. První obyvatelé nebyli příliš movití a se sklem, které později Haidu proslavilo, neměli nic společného. Výjimečného postavení mezi osídlenci nabyl pozdější majitel panského hostince Václav Grossmann z Arnultovic a jeho potomci.

V roce 1710 získává sloupské panství Josef Jan Maxmilián Kinský z Vchynic a Tetova. V roce 1713 se Haida stala samostatnou vesnicí, jejíž význam vzrostl výstavbou státní silnice z Prahy do Rumburku (výstavba zahájena 1752).

26. 2. 1757 byla Haida povýšena Marií Terezií na město, a to na přání majitele panství Josefa Kinského Ve městě pak mohou být pořádány týdenní a výroční trhy, obyvatelé tak získali mnohé výhody, například se mohli vykoupit z poddanství.

V roce 1774 byla zahájena dostavníková přeprava, stanice dostavníku byla v budově dnešní restaurace Pošta. Neblahou událostí byla v letech 1771 - 1773 epidemie hladomoru a v roce 1778 vpád pruského vojska do města.

Rozvoj sklářství a města

Vzhledem k výhodám, které městu udělil Josef Kinský, přenesly postupně (od 2. pol. 18. století) do Haidy své sídlo vývozní sklářské firmy z okolních obcí. Sklářství pak získalo výsadní postavení nad původní textilní výrobou, kterou z počátku prosazoval Josef Kinský (mezi jeho nejvýznamnější podnikatelské aktivity patřila výroba zrcadel benátského typu, a to především ve Sloupu). Bohaté sklářské kompanie, které obchodovaly se sklem, přinesly městu prosperitu. Haida a sklářství od této doby k sobě neodmyslitelně patří. Sklářské kompanie obchodovaly v Evropě i v zámoří, nejvíce s Jižní a Severní Amerikou. Do Ameriky transportovali skláři své zboží většinou přes Portugalsko, Španělsko a Hamburk. Ve 2. polovině 18. století a na počátku 19. století dochází k velkému stavebnímu rozvoji města. V roce 1751 je vystavěna budova současné radnice. V roce 1765 je dostavěn piaristický klášter (piaristé v Haidě působili od roku 1763 do r. 1870), v roce 1792 je vysvěcen nový chrám Nanebevzetí Panny Marie (stojí na místě kaple, která zde stála od roku 1749).

V této době vznikají také nové měšťanské domy typické svými mansardovými střechami a podstávkami. Tyto jsou sice označovány za empírové, ale mají rysy pozdně barokní. Domy byly totiž stavěny na zakázku v době, kdy se rozvíjel empír, ale bohatým měšťanům se líbily domy pozdně barokního typu. U každého domu musela být zahrada, takže mluvíme o Haidě i dnešním Novém Boru jako o zahradním městě.

Konjunkturu ve sklářství narušily až napoleonské války (přelom 18. a 19. století). Tuto krizi pomohla překonat významná osobnost českého sklářství a obyvatel Haidy, podnikatel a vynálezce Bedřich Egermann (1777 - 1864), a to především novými technologiemi výroby skla a dekory, které byly ve své době velmi moderní. V roce 1870 byla ve městě založena sklářská odborná

škola, v roce 1893 sklářské muzeum.

Moderní město 19. století a počátku 20. století

Častý pobyt obyvatel města v cizině, především ve vyspělých státech Evropy, se projevoval příznivě na technickém i kulturním rozvoji města. Vedla zde významná silnice Praha - Rumburk, železnice (1869 - zahájení provozu Česká Lípa - Rumburk). Byl zde zřízen moderní vodovod (1881), elektrárna (2. nejstarší v severních Čechách) a první lampy veřejného osvětlení (1893), moderní budova pošty (1904), nemocnice (1905), lesní hřbitov (1909), městské lázně (1910), městský park 1911 - 1913, koupaliště (1913). Zajímanou událostí bylo přistání vzducholodi Sachsen v roce 1913 na polním letišti nedaleko dnešního Crystalexu. Na počátku 20. století jsou stavěny reprezentativní secesní vily. V letech 1850 - 1918 bylo město sídlem okresního soudu.

V roce 1874 byla ve městě postavena 1. první sklářská huť Helena. 1910 byla uvedena do provozu školní huť Odborné školy pro sklářský průmysl, v roce 1913 založena huť Flora (dnes známá jako Hantich - tato huť působí dodnes). Ve všech hutích pracují čeští skláři, kteří v této době většinou přicházejí z vnitrozemí.

Významnými rodáky tohoto období jsou básník a filolog J. J. Kalina (1816-1847) a Ludvík Slánský, (1838 - 1905) hudebník, profesor na pražské konzervatoři a dirigent pražské německé opery.

Ve městě dochází v 19. století k následujícím vojenským událostem: 1813 - vpád Francouzů a vojenské srážky, 1850 - 1852 se Haida stává posádkovým městem, a to v období války s Pruskem, 1866 - pruská okupace.

1. světová válka

V letech 1914 - 18 dochází k útlumu sklářství. V roce 1914 se Haida stává lazaretním městem, v roce 1916 pak posádkovým městem pro výcvik nových povolanců. 21. května 1918 byli u Haidy, v sedle pod Chotovickým vrchem, rozprášeni vojáci, kteří se zúčastnili Rumburské vzpoury. 29. května bylo 7 příslušníků Rumburské vzpoury popraveno za Lesním hřbitovem, jednalo se o příslušníky třetí setniny plzeňského pluku č. 7 v Rumburku. Na tomto hřbitově byli

31. května pochováni. Konec války přinesl i vznik Československa.

První republika a 2. světová válka

1924 připojeny k Boru Nové Chotovice (dnešní Hřebenka).

1942 připojeny k Boru Arnultovice.

Po první světové válce dochází ve městě k velké stavební činnosti a vzniká mnoho nových obytných domů. V roce 1921 žilo ve městě asi 13 procent (zhruba 400) Čechů. Byli to především skláři, kteří sem přišli za prací do sklářských hutí. V roce 1923 byla v Boru vybudována česká čtvrť a v roce 1928 zde byla otevřena budova české školy. Kromě toho bylo ve městě postaveno moderní kino (1926), dále pak Grandhotel, jeden z nejmodernějších hotelů v severních Čechách (1927), a budova spořitelny (1931). Příznivý vývoj ve sklářství kulminoval kolem roku 1930, ale v následujících letech se již potýkal s hospodářskou krizí. V pohraničí také sílí německý nacionalismus. Po podepsání Mnichovské dohody 30. 9. 1938 musela většina Čechů odejít do vnitrozemí. Za 2. sv. války je sklářská výroba omezena na minimum. Výroba se podřizuje válečným účelům. Ve městě pracují váleční zajatci (jsou zde dva pracovní tábory).

Vývoj po 2. světové válce

Důsledky druhé světové války ovlivnily život zdejší německé populace, která byla většinou odsunuta (asi 4000 obyvatel) a postupně nahrazována novými českými obyvateli. Dochází ke znárodnění sklářského průmyslu, ve městě se začíná rozvíjet i průmysl strojírenský.

V letech 1949 - 1960 byl Nový Bor okresním městem. V letech 1965 - 1967 byl vybudován sklářský kombinát, kde byla sklářská výroba soustředěna do jednoho moderního celku. Od roku 1974 nese tento komplex název Crystalex.

V roce 1982 poprvé Crystalex a.s. Nový Bor pozval do svých provozů výtvarníky a designéry z celého světa, aby za asistence novoborských sklářů zrealizovali své návrhy a výtvarné myšlenky. Celý projekt dostal název Mezinárodní sklářské symposium - International Glass Symposium (IGS), které se v Novém Boru pravidelně opakuje téměř každé tři roky. V 70. a 80.

letech vzniká ve městě nová panelová výstavba, která je zčásti postavena na místě asanovaných historicky cenných domů ve středu města.

Vývoj po roce 1989

Jsou zakládány soukromé sklářské dílny a hutě. Strojírenský průmysl je omezen. Ve své činnosti pokračuje firma Crystalex, a to vedle firmy Egermann i dalších sklářských firem. Ve městě vznikají i nové sklářské galerie, například sklářská galerie Wünsch. V roce 1991 vzniká v nedaleké Lindavě významná sklářská firma Ajeto, která později rozšiřuje své působení i v Novém Boru (například v roce 2007 je zde otevřena sklářská restaurace Ajeto spojená se sklářskými pecemi). Významnou osobností města se stává architekt a designér B. Šípek, který svými díly (například Skleněný strom, Havlova lavička) obohatil město o další hodnoty. V roce 2003 se Nový Bor stal obcí s rozšířenou působností. Pod správu města patří obce Bukovany, Janov, Pihel.

Seznam literatury

Prameny

Sklářské muzeum, Nový Bor, fotoarchiv, fotografie náhrobního kamene G. J. Jankeho.

Sklářské muzeum, Nový Bor, fotoarchiv, fotografie náhrobního kamene A. G. Janckeho.

Soukromá sbírka Petra Vojtěcha z Nového Boru, mince z 18. a 19. století.

Literatura

DVORÁČEK, Petr. *Architektura českých zemí: Klasicismus. Praha,* Levné knihy Kma, 2005. ISBN 80-7309-282-4.

HALÍK, Pavel a kol. *Slavné vily Libereckého kraje.* První vydání. Praha, FOIBOS a.s., 2007, 171 s. ISBN 978-80-87073-06-3.

JINDRA, Vladislav. *Dějiny Nového Boru: Díl první.* První vydání. Nový Bor, vydalo město Nový Bor, 2006.

JINDRA, Vladislav. *Dějiny Nového Boru: Díl druhý.* První vydání. Nový Bor, vydalo město Nový Bor, 2010, 208 s. ISBN 978-80-254-8894-2.

JINDRA, Vladislav. *Dějiny Nového Boru: Díl třetí.* První vydání. Nový Bor, vydalo město Nový Bor, 2013, 240 s. ISBN 978-80-905263-3-4.

JINDRA, Vladislav a kol. *Naučná stezka Po stopách sklářského řemesla v Novém Boru.* Vydalo město Nový Bor, 2014.

JINDRA, Vladislav, KOMŮRKA, Ladislav. *Nový Bor na starých pohlednicích a fotografiích.* První vydání. Česká Lípa, vydala Magdalena Sobotová, 2006.

JINDRA, Vladislav a kol. Nový Bor: Město skla. Nový Bor, vydal Místní národní výbor v Novém Boru, 1957.

MAUSEROVÁ, Renata a Vladimír Richtrmoc. *Doksy a Máchův kraj.* Vyd. 1. Dobřichovice: Kava - Pech, 2003. ISBN 8085853604.

STUDENTI GYMNÁZIA A SŘEDNÍ PRŮMYSLOVÉ ŠKOLY SKLÁŘSKÉ V NOVÉM BORU, *Kořeny evropské kultury – památky Nového Boru,* VOŠS a SŠ, Nový Bor, 2012.

ŠIMÁNKOVÁ, Dagmar. *Vývoz sklářského zboží obchodní kompanií Janke z Nového Boru do Španělska v letech 1766-1773.* Bakalářská práce FF UK Praha. Katedra pomocných věd historických a archivního studia, Praha 2002.

ŠKABRADA, Jiří a Martin EBEL. *O novoborských historických domech.* Nový Bor, vydalo

Sklářské muzeum Nový Bor, 2007.

VOBR, Jan. *Příběh skláře Egermanna.* 1. vyd. Nový Bor. Vydalo město Nový Bor, 2011. ISBN 978-802-6000-853.

Články

DVOŘÁK, J. *Starostův úvodník - boj o muzeum pokračuje.* NOVOBORSKÝ MĚSÍČNÍK: Městský zpravodaj, březen 2013, s. 1 - 2.

DVOŘÁK, J. *Ú spěšné získávání dotací přinese městu milióny na investice.* NOVOBORSKÝ MĚSÍČNÍK: Městský zpravodaj, červen 2014, s. 1 - 2.

JANKŮ, L. *Dotace za rok 2013.* NOVOBORSKÝ MĚSÍČNÍK: Městský zpravodaj, prosinec 2013, s. 4.

HRUBÁ, G. a HECKELOVÁ E. *Z dějin domu č. p. 135 na třídě Rudé armády v Novém Boru*. KLUB PŘÁTEL HISTORIE, r. 1, č. 4, duben 1987.

KRAMPEROVÁ, I. *Z dějin domu č. p. 2 v Novém Boru.* KLUB PŘÁTEL HISTORIE, r. 1, č. 6, červen 1987.

MANĚNOVÁ, J. *Památník obětem války na lesním hřbitově se dočkal opravené zdi*. NOVOBORSKÝ MĚSÍČNÍK: Městský zpravodaj, listopad 2014, s. 9.

RANDUS P. *Novoborské kino.* KLUB PŘÁTEL HISTORIE, r. 3, č. 4, duben 1986.

TOMÁNEK, B. *Arnultovický hřbitov*. KLUB PŘÁTEL HISTORIE, r. 2, č. 9, červen 1988.

TOMÁNEK, B. a KRAMPEROVÁ I. *Z historie borských hřbitovů - 1.část.* KLUB PŘÁTEL HISTORIE, r. 2, č. 7, červen 1988.

TOMÁNEK, B. a KRAMPEROVÁ I. *Z historie borských hřbitovů - dokončení*. KLUB PŘÁTEL HISTORIE, r. 2, č. 8, červen 1988.

VÁCLAVÍKOVÁ, R. *Výročí 100 let založení Lesního hřbitova v Novém Boru.* NOVOBORSKÝ MĚSÍČNÍK: Městský zpravodaj, září 2007, s. 5.

VONDRA, V. *Z minulosti hudební školy v Novém Boru.* KLUB PŘÁTEL HISTORIE, r. 3, č. 3, 1989.

Internetové odkazy

AJETOGLASS. HISTORIE AJETO GROUP [online]. [citováno 2013-14-09]. c2015.

Dostupné z: < http://www.ajetoglass.com/cs/ajeto/historie/historie-ajeto-group/>

ČESKÁ TELEVIZE. Šumná Česká Lípa a Nový Bor [online]. [citováno 2015-03-01]. c2015.

Dostupné z: < http://www.ceskatelevize.cz/porady/1008546862-sumna--mesta/208522162350002-sumna-ceska-lipa-a-novy-bor/ >

GLASSMUSEUM. Nový Bor město skla [online]. [citováno 2014-09-03]. c2014.

Dostupné z: < http://www.glassmuseum.eu/novy-bor-mesto-skla >

HOTEL MORRIS. Ubytování v Parkhotel Morris: O Hotelu [online]. [citováno 2014-15-06]. c2015

Dostupné z: < http://www.hotelmorris.cz/cs/parkhotel-morris-novy-bor.html >

KOWALEWSKI, Marek. Historické slohy [online]. [citováno 2014-18-03]. c2014.

Dostupné z: < http://www.satalka.cz/slohy/historicke/historicke.html >

MANĚNOVÁ, Jana. Revitalizace Horových sadů v letech 2011 a 2012 [online]. [citováno 2014-22-09]. c2014.

Dostupné z: < http://www.novy-bor.cz/cz/mesto-novy-bor/promeny-mesta/promeny-mesta/promeny-mesta/>

MARTENS. Nový Bor - měšťanský dům čp. 46 [online]. [citováno 2014-18-11]. c2014.

Dostupné z: < http://www.turistika.cz/mista/novy-bor-mestansky-dum-cp-46 >

MONASKA. Kalina Josef Jaroslav [online]. [citováno 2014-22-01]. c2014

Dostupné z: < http://www.cesky-jazyk.cz/zivotopisy/josef-jaroslav-kalina.html >

NAJBRT, Bohuslav. Haida - Bor u České Lípy - Nový Bor [online]. [citováno 2014-12-04]. c2008. Dostupné z: < http://haida.webnode.cz/ >

PLICKOVÁ, Helena. Mateřská škola Klíček se rozrůstá [online]. [citováno 2014-22-09]. c2014.

Dostupné z: < http://www.i-noviny.cz/novy-bor/materska-skola-klicek-se-rozrusta#.VOoymHyG91Y/>

WIKIPEDIA. Nový Bor [online]. [citováno 2015-20-02]. c2015.

Dostupné z: < http://cs.wikipedia.org/wiki/Nov%C3%BD_Bor>

Obsah:

1. Kostely, modlitebny, fara, bývalý piaristický klášter 3
2. Kapličky a drobné sakrální památky.....15
3. Hřbitovy 23
4. Parky 41
5. Významné budovy 18. století 47
6. Významné budovy 19. stoletíĺ 63
7. Významné budovy 20. a 21. století 69
8. Moderní umění 79
9. Zmizelé památky 85
Stručné dějiny Nového Boru.....89
Seznam literatury.....94